

Diakoner og presters erfaringer av regnbuemesser

- En kvalitativ studie med intervju av diakoner og prester ansatt i Den norske kirke.

Valborg Lien Syvertsen

Veileder

Førsteamanuensis Anne Austad

VID vitenskapelige høgskole
Menighetsfakultetet vitenskapelige høyskole
Masteroppgave (30 ECTS)
Master i Diakoni
Mai 2023

Antall ord: 24 544

Opphavsrettigheter

Forfatteren har opphavsrettighetene til rapporten.

Nedlasting for privat bruk er tillatt.

Sammendrag

Oppgaven er en kvalitativ undersøkelse, bygget på semistrukturerte intervjuer av seks informanternes erfaringer med å planlegge og gjennomføre regnbuemesser. Intervjuobjektene er vigslede diakoner og prester, og erfaringsgrunnlaget er i ervervet gjennom regnbuemesser i hovedsak gjennomført i Den norske kirke.

Den første regnbuemessen ble arrangert i regi av Åpen kirkegruppe i 1982, og var ment som en solidaritetsgudstjeneste som skulle avslutte den internasjonale solidaritetsdagen for homofile. Gjennom 40 år er det i varierende og antatt økende antall arrangert regnbuemesser, først i de største byene og etter hvert også i tettsteder og bygder. Parallelt har det skjedd en utvikling i Den norske kirkes holdninger til homofile og likekjønnet samliv. De har fra den gangs en avvisende holdning, gått til dagens mer aksepterende. Den offentlige uttalte holdningen i Dnk. har utviklet seg til å omtales som liberalt. Den norske kirke er av trossamfunnene nær alene om å offentlig anerkjenne homofilt samliv, og står i motsetning til andre trossamfunn som betegner seg som konservative i dette synet. Samtidig forteller funnene i oppgaven at det også i Den norske kirke er ønske om aksept for ulikt syn på likekjønnet samliv. Regnbuemessene avholdes derfor i en omgivelse hvor skeive med sine liv fortsatt er grunn til legitim uenighet og diskusjon.

Gjennom eksisterende praksis belyses ulike intensjoner og vigsledes fokus. Funnene belyser en høy grad av lokalsamfunnsinvolvering, og direkte involvering av skeive som suksessfaktorer. Foruten involvering samles funnene om ritualer og teologi. Innsamlet materiale er analysert og drøftet ved hjelp av riteteori og religionspsykologi presentert av Martin Modéus, Lars Danbolt og Hans Stifoss-Hanssen. Det er også trukket noen paralleller til kontekstuell liturgi utviklet av Kirkelig ressurscenter mot seksuelle overgrep.

Tross en betydelig utvikling av aksept av skeive i lokalsamfunnet og enkelte trossamfunn, viser funnene at regnbuemessen i hovedsak fortsatt feires på samme grunnmur som tidlig på 1980 tallet. Samtlige informanter så regnbuemessen som en hensiktsmessig og fortsatt nødvendig gudstjeneste. Dagens feiring jobber bort fra en tanke om et «oss» og et «dem», hvor kirken som et «oss» skal løfte frem og feire de homofile. Vigslede viser en stor innsikt og ydmyke tilnærming, men nå som den gang som ligger mye av fokuset på å bekrefte gruppen skeive som tilhørige til fellesskapet og til Gud.

Forord

Med masteroppgaven avslutter jeg studenttilværelsen for denne gang. Det ble en uventet, men kjærkommen vending i livet å få sette seg på skolebenken igjen. Samtidig har det vært en utfordrende prosess å skulle se seg selv og omgivelsene i et nytt lys. Å komme inn i et læringsmiljø hvor gammel lærdom og løsninger ikke lenger er tilstrekkelige har tidvis vært krevende. Parallelt har gleden vært stor over å oppdage perspektiver, sammenhenger og løsninger jeg tidligere ikke har kjent til.

Oppgavens tema har også utfordret, og gitt meg nye perspektiver. Da jeg selv er en av dem som ung på 1990 tallet så kirken og en kristen tro som uforenelig med et skeivt liv, gjør det inntrykk å møte noen av dem som valgte å stå i kampen. Jeg kjenner en dyp respekt for både dem jeg leser om, og informantene jeg har intervjuet. Enkelte av informantene identifiserte seg som skeive, og andre ikke. Alle har gjennom de 30 årene jeg har stått utenfor det kristne fellesskapet hatt sine individuelle prosesser og tatt sine standpunkt, noen ganger mot flertallet. Jeg er svært takknemlig for hver og en av dem som ville dele av sin innsikt og erfaring.

Ved inngangen av studiet og frem til oppstart av oppgaven følte det ikke som min oppgave å dykke ned i noe som så nært omhandlet mitt eget liv. Jeg både tenker og opplever at det i dag er mange stemmer i samfunnet og i kirken som snakker skeives sak. Så skjer det likevel at mennesker på åpen gate blir skutt etter og drept på grunn av sin seksuelle identitet. Den lesbiske presten Siri Sunde beskrev en gang hvordan hun ble fristet av en god venn til å forstå hvor vanskelig det var for ham å akseptere henne som prest. Hun satt med det ord på min erfaring av å selv ta på meg byrden ved diskrimineringen, i ønsket om å forstå hvordan motstanderen har det. Men dette er ikke bare en personlig sak, det er en fristelse til å ofre en del av den kollektive historien til homofile og lesbiske, for å bidra til harmoni i kirken. Som skeiv og på veg inn i kirkelig tjeneste, opplevdes det derfor både riktig og meningsfullt å gjøre intervjuene, og å skrive oppgaven om regnbuemesser.

Tusen takk til veileder Anne Austad som med sin lange erfaring har sett og opplevd mange ulike vegene frem til levering. Takk for hennes tilstedeværelse og oppmuntring.

Takk også til min kone og mine tenåringsbarn som har vist forståelse for at jeg ikke alltid er tilgjengelig selv om jeg er hjemme.

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	1
1.1	Bakgrunn og motivasjon for studien	2
1.2	Forskningsspørsmål	3
1.3	Plassering av oppgaven i diakonivitenskap	3
1.3.1	Temaets relevans ifølge diakoniplanen	4
1.3.2	Regnbuemessens plassering som diakoni	5
1.4	Avgrensning.....	6
1.5	Begrepsavklaringer	6
1.6	Temaet plassering i forhold til tidligere forskning	7
1.7	Oppgavens oppbygning	8
2	Kontekst	9
2.1	Møtet mellom retten til ikke å bli diskriminert og religionsfriheten	9
2.2	Åpen kirkegruppe.	11
2.2.1	Gudstjenestefeiring i Åpen kirkegruppe	12
2.2.2	Utvikling av teologi i Åpen kirkegruppe.....	12
2.2.3	Liturgier.....	13
2.2.4	Frigjørende prekener	13
2.2.5	Regnbuemesser.....	14
3	Teori	15
3.1	Overordnet om ritualer og symbol.....	15
3.2	Gudstjenesten som meningsskapende og relasjonsbyggende ritual	16
3.3	Ritualenes funksjon	17
3.4	Ritualets livskontekster.....	19
3.5	Ritualet som mål eller middel?	20
3.6	Å utvikle teologi nedenfra	21
3.6.1	Skeiv teologi.....	22
3.7	Ritualer som performance	23
3.8	Kirkelig ansatte som symbolske og epistemiske ledere	25
3.9	Sammenfatning fra teori	27
4	Metode.....	28
4.1	Valg av metode	28

4.2	Fenomenologi og hermeneutikk	28
4.2.1	Fenomenologi.....	28
4.2.2	Hermeneutikk	29
4.3	Informanter og utvalg	30
4.3.1	Erfaringer i utvelgelsen av informanter	31
4.4	Intervjusituasjonen.....	32
4.4.1	Intervjuguide	32
4.4.2	Forberedelser til intervju	33
4.4.3	Intervjusituasjonen	33
4.5	Personvern, datahåndtering og forskningsetikk.....	34
4.5.1	Melding til Sikt om behandling av personopplysninger	34
4.5.2	Vern om informantenes anonymitet.....	34
4.6	Forskningens kvalitet.....	34
4.6.1	Validitet	35
4.6.2	Overførbarhet	35
4.6.3	Reliabilitet	36
4.7	Analyse og funn i datamaterialet	37
4.7.1	Transkribering og sitering	38
4.7.2	Tematisk innholdsanalyse	38
5	Funn.....	40
5.1	Involvering.....	41
5.1.1	Lokalsamfunnsinvolvering.....	41
5.1.2	Tilretteleggingsinvolvering	42
5.1.3	Liturgisk involvering.....	43
5.2	Ritualer, regnbuen som symbol og pynting av kirkerommet.	44
5.2.1	Ritualer	44
5.2.2	Regnbuen som symbol	45
5.2.3	Pynting av kirken	46
5.3	Teologi og liturgi.....	47
5.4	Vigsledes ulike perspektiver.....	50
5.5	Tilbakemeldinger, stillhet og vegen videre.	53
5.5.1	Tilbakemeldinger	53
5.5.2	Stillhet	54

5.5.3	Vegen videre, inkludering av andre religioner og trossamfunn	55
6	Drøfting	57
6.1	Gudstjenesten som bærer seg selv?	57
6.2	Liturgi brukt i regnbuemessene	59
6.2.1	Fellestrekk og ulikheter mellom utviklingen av liturgi hos ÅK og KRS.....	60
6.2.2	Kontekstuell liturgi, ansvars plassering	61
6.3	Regnbuemessen som del av lokalsamfunnets pride-arrangement	62
6.3.1	Kirkelig ansattes synlighet utenfor kirkerommet	62
6.3.2	Symboliske ledere i kirkerommet.....	64
6.4	Regnbuen og regnbueflagget som symbol.....	65
7	Oppsummering, konklusjon og videre utfordringer	69
7.1	Oppsummering	69
7.2	Konklusjon.....	69
7.3	Videre utfordringer	70
	Litteraturliste	72
	Vedlegg 1: Sikts vurdering.....	76
	Vedlegg 2: Informasjonsskriv til informantene	77
	Vedlegg 3: Intervjuguide.....	80

1 Innledning

Ifølge Statistisk sentralbyrå definerer 7% av befolkningen mellom 18 og 79 år seg som skeive [1] Med utgangspunkt i at 65% (Den norske kirke, 2023) av befolkningen er medlemmer av Den norske kirke, vil disse utgjøre i underkant av 200 000 personer. Hvert av disse medlemmene står i relasjon til familie og venner. Det vil si at et forholdsvis stort antall mennesker har en tilknytning til kirken, og samtidig er berørt av egen eller nærstående annerledeshet, en annerledeshet som det har pågått og fortsatt pågår teologiske diskusjoner rundt.

Da informantene ble intervjuet tidlig i 2023, stod Den norske kirke nær alene blant trossamfunnene i å offentlig anerkjenne homofilt og heterofilt samliv likeverdig. Det samme gjaldt for å arrangere solidaritetsgudstjeneste med søkelys på skeives plass i samfunnet, menigheten og i Guds kjærlighet. Regnbuemessen er de senere årene blitt del av den årlige rytmen for enkelte menigheter.

Så hvordan planlegger og gjennomfører prester og diakoner regnbuemesser? Hva vektlegger de som viktig og sentralt? Hvordan tenker vigslede at disse gudstjenestene kan ha betydning for dem som er til stede, og for de som ikke er det? Hvordan kan regnbuemessen som fenomen forstås teoretisk? Det er gjort noe forskning på skeives levekår og mer på gudstjenesten som meningsdannende ritual, men av det jeg kjenner til er det ikke offentliggjort forskning når det gjelder regnbuemessen som del av menighetenes gudstjenesteprogram. Denne studien forsøker å gå et lite skritt i den retningen, ved å belyse prester og diakoners erfaringer med fenomenet.

Studien har ikke undersøkt skeives opplevelser av å delta i regnbuemesser, men ønsker gjennom intervjuer med vigslede involverte å sette søkelys på regnbuemessene og det faktum at det kreves mer forskning.

1.1 Bakgrunn og motivasjon for studien

Er du trygg?

Det var spørsmålet mange fikk natt til lørdag 25. juni 2022, hvor to personer ble drept, og 20 skadet i Oslo sentrum. Ifølge politiets nettsider er totalt fire personer siktet for skytingen. Hypotesen om drap og drapsforsøk med terrorhensikt er tidlig i 2023 ikke ferdig analysert, men PST informerer om at det skeive miljøet er en del av fiendebildet til ekstreme islamister. Politiet anbefalte derfor at Oslo Pride som skulle avholdes lørdag 25. juni ble utsatt. Den samme anmodningen om utsettelse skjedde med det utsatte arrangementet, som skulle ha blitt avholdt to dager senere.

Tusenvis av mennesker ble ved dette fratatt sin mulighet til å ta plass og ytre seg om skeives rettigheter og likeverdige plass i samfunnet. Prideparaden som skulle vært en fest og særlig feiring av at det var 50 år siden paragrafen om kriminalisering av homofile ble avskaffet, ble i stedet til redsel, sorg og fortvilelse. Ved hendelsen ble det tydelig for samfunnet at kampen enda ikke er over. Skeive er enda ikke trygge i samfunnet vårt. Hva med trossamfunnene, spør Anne Veiteberg i sin lederartikkel i tidsskriftet Kirke og kultur kort tid etter. Er skeive trygge i kirker og andre gudshus? Blir de møtt med respekt og anerkjennelse, og opplever de likeverdig behandling? Det vet vi at de i mange tilfeller ikke gjør, svarer hun retorisk. Hun fremholder også at kirken og andre trossamfunn har vært fordømmende og påført skeive mye skam (Veiteberg, 2022, s. 208).

De senere årene er det arrangert regnbuemesser flere steder i landet. Fredag ettermiddag, bare timer før drapene i Oslo, arrangerte Oslo domkirke i samarbeid med Skeivt kristent nettverk sin årlige regnbuemesse. Gudstjenesten fremstod godt planlagt, og hadde flere skeive medvirkende. Etter drapene, påfølgende søndag, arrangerte Oslo domkirke en sørgegudstjeneste. Gudstjenesten ble forbedret på kort tid, var åpen for befolkningen, og ble sendt direkte på NRK. Sørgegudstjenesten fikk i etterkant oppmerksomhet og kritikk for ikke å ha hatt skeive vigslede i tjeneste. Den skeive presten Frode Grøstad påpekte dette i sitt innlegg i avisen Vårt Land 29. juni (Grøstad, 2022). Tross kirkens historie, hvor homofilt samliv lenge var og delvis fortsatt er omstridt, antas regnbuemesser feiret i økende omfang. Jeg vil se nærmere på dette fenomenet, og ønsker et innblikk i aktørenes motivasjon og målsetting.

1.2 Forskningsspørsmål

Temaet for masteroppgaven er regnbuemesser, og jeg har satt opp følgende forskningsspørsmål:

Hvilke erfaringer har diakoner og prester av regnbuemesser de har medvirket i?

Forskningsspørsmålet vil bli besvart ved hjelp av analyse av fem semistrukturerte intervju med til sammen seks diakoner og prester i Den norske kirke. Hovedfunnene vil så bli drøftet i lys av teori og tidligere forskning.

1.3 Plassering av oppgaven i diakonivitenskap

Oppgaven og den empiriske studien jeg har gjort plasserer seg innenfor diakonivitenskap. Kjell Nordstokke plasserer diakoniens teologi hvor korsets vertikale og horisontale dimensjoner møtes, og gjøres uadskillelige. Hvis de skilles kan diakonien oppløses av å bli sekularisert eller spirituell (Nordstokke, 2011b, s. 232). Hvor diakoniens teologi har en kontekstuell tilnærming, fremholdes det at det som får den til, motiverer og opprettholder den, kommer fra ord og sakramenter, de samme kildene som gir liv til kirken (Nordstokke, 2011b, s. 224). Nordstokke peker på diakonivitenskapens teoretiske rammeverk som tverrfaglig, hvor ulike kunnskapssystemer kan henge sammen gjennom gjensidig respekt for den enkeltes passende autoritet. I oppgaven gjøres studier i diakonivitenskap som profesjonell praksis ved å studere diakoners og presters praksis i planlegging og gjennomføring av regnbuemesser, og det benyttet teori fra ulike disipliner som ritualstudier og religionspsykologi.

Da praksis forholder seg til en virkelighet som er tverrfaglig, må også kriteriene gjøre det i en stadig fornyet refleksjon over hvilke som skal brukes når det skal etableres relevante teorier. Målet er å fornye praksis i henhold til det som observeres (Nordstokke, 2011, s. 35-36). Anvendelse av denne metodikken har som funksjon å bistå kirken med å reflektere kritisk over den diakonale praksis kirken allerede er involvert i. Dette skjer ved å gi noen verktøy

som kan hjelpe til med å forstå praksisene på en transparent og systematisk måte (Stifoss-Hanssen, 2014, s. 66).

1.3.1 Temaets relevans ifølge diakoniplanen

Alle kristne er gjennom Jesus liv og virke på jorden kallet til nestekjærlighetens tjeneste. Gjennom evangeliet forkynnes hvordan Jesus viste omsorg, helbredet syke, stod opp for mennesker i utsatte livssituasjoner og refset de som hadde makt.

Den norske kirke definerer:

«Diakoni er kirkens omsorgstjeneste. Den er evangeliet i handling og uttrykkes gjennom nestekjærlighet, inkluderende fellesskap, vern om skaperverket og kamp for rettferdighet» (Kirkerådet, 2020, s. 4).

Regnbuemessene har slik jeg ser det kontakt med tre av diakoniplanens pilarer, nestekjærlighet, inkluderende fellesskap og kamp for rettferdighet.

Kirken vil inspirere til et liv i nestekjærlighet. Alle mennesker trenger å bli møtt med nestekjærlighet. Enkeltmennesker, menighetsfellesskap og institusjoner har et særlig ansvar når mennesker er i krisesituasjoner eller i vanskelige perioder. Mennesker som føler på en annerledeshet er ekstra sårbare. Nestekjærlighet skal forkynnes jevnlig i prekener og andakter og menigheten kan ha konkrete mål når det gjelder kunnskap og handling innenfor feltet. Ved å sette navn på det som hindrer i å gjøre praktisk nestekjærlighet, kan en lettere gjøre noe med det (Kirkerådet, 2020, s. 12).

Det er et grunnleggende aspekt i kristen tro at mennesker er skapt til fellesskap. Plan for diakoni beskriver at å styrke båndet mellom mennesker og knytte nye bånd der forhold har gått i stykker er en diakonal oppgave. Gode fellesskap inkluderer og har plass til mangfoldet av mennesker og livserfaringer. Forsoningsarbeid og å gjenopprette brutte relasjoner er en viktig oppgave for kirken og menighetene. Nye møteplasser kan bidra til at fordommer og stereotyper bygges ned (Kirkerådet, 2020, s. 13). Dette kan praktiseres i og i forbindelse med regnbuemessen da kirken har en lang tradisjon i å ekskludere skeive.

Kirken er kalt til å utfordre urettferdighet og maktmisbruk, slik Jesus valgte å kritisere rike og mektige, mens han stod på de fattiges og utstøttes side. Diakoni handler om kampen for et samfunn der alle behandler hverandre som reelt likeverdige. Menigheten kommer gjennom kirkelige handlinger i kontakt med mennesker som historisk har opplevd utenforskap.

Gjennom økt kompetanse kan ordet i gudstjenestene, og i dette tilfellet Regnbuemessene, bli en troverdig stemme mot urett i det offentlige rom. Kirkens oppgave er å ivareta og utfordre, samt formidle håp om en bedre fremtid i både ord og handling (Kirkerådet, 2020, s. 15).

1.3.2 Regnbuemessens plassering som diakoni

Gyrid Gunnes, skrev i Vårt Land 1. april 2023 en artikkel med temaet skeiv diakoni. Gunnes er prest og førsteamanuensis i diakoni ved Vid vitenskapelige høyskole. Mens skeiv teologi er blitt et etablert begrep, setter skribenten søkelys på behovet for å utvikle et språk som synliggjør skeive liv og stemmer i debatten om hva diakoni er, og hva det bør være.

Gunnes trekker frem den paradoksale kombinasjonen av begrepene skeiv, diakoni og kirken. Kirken er på den ene siden den institusjonelle forankringen for teologien som fortolkning av en felles og allmenn virkelighet, og har på den andre siden vært en åpenbar kilde og garantist for nedvurderinger og diskriminering av skeive. Skeiv diakoni er derfor et begrep som avslører kirkens dype ambivalens i møte med marginaliserte grupper.

Forfatteren peker på Åpen kirkegruppe og Skeivt kristent nettverk som gode eksempler på skeiv diakoni, hvor skeive selv har skapt fellesskap og gitt en plattform for kamp mot undertrykkelse. I et skeivt perspektiv setter hun spørsmål ved om disse gruppene i større grad enn Den norske kirke har virkeliggjort kirkens oppdrag om å være en tjenende folkekirke.

Til slutt trekker hun frem Kirkens Bymisjons prester som under Aids-epidemien feiret Enkemesse, på et utested for homofile i Oslo. Hun peker på denne gudstjenesten som eksempel på et kompromissløst møte mellom kirkens rituelle arv og skeiv virkelighet (Gunnes, 2023). Gunnes omtaler her Åpen kirkegruppes lange tradisjon med å feire regnbuemesser som diakonal. Hvor regnbuemessene for få tiår siden ble feiret i skjul, feires de i dag i åpenhet og i lokale kirker, gjerne tilknyttet det sekulære samfunnets pride-arrangement.

1.4 Avgrensning

Oppgaven avgrenses til å undersøke prester og diakoners erfaringer fra å planlegge og gjennomføre regnbuemesser i lokale menigheter i Den norske kirke. Gudstjenestene informantene har høstet erfaringer fra, ligger alle i Sørøst-Norge. Det er ikke besøkt menigheter fra Vest- Midt- eller Nord-Norge. Det er heller ikke gjort intervju med andre menigheter enn fra Den norske kirke, tross at det under intervjuene kom frem at en menighet utenfor Dnk. også har stått i et samarbeid om en regnbuemesse. Studien undersøker heller ikke andre enn diakoner og presters erfaringer, selv om det ved regnbuemesser vanligvis er mange både leke og vigslede involvert. Gudstjenestedeltakernes erfaringer av å delta er heller ikke undersøkt. Drøftingen baserer seg på erfaringene fra prester og diakoner som har gjort tjeneste på gudstjenestene, og kan bare teoretisk drøfte potensiale til hvordan dette eventuelt kan oppleves av mennesker som var til stede på regnbuemessene.

1.5 Begrepsavklaringer

Det finnes etter hvert et stort mangfold av identitetskategorier som hører inn under gruppen av dem som bryter normen for kjønn og seksualitet (Paulsen et al., 2020, s. 18). I Norge og andre land er skrivemåten i rask endring når det gjelder kjønnsidentitet og variasjon i kroppslig kjønnsutvikling. I 2019 var den mest benyttede betegnelsen lhbtq for å beskrive lesbiske kvinner, homofile menn, bifile, transpersoner. «Q» for queer, er lagt til og oversettes til «skeiv» på norsk (Eggebo et al., 2019, s. 13).

I oppgaven benyttes i hovedsak det hverdagslige begrepet «skeiv» som en samlebetegnelse for personer som lhbtq begrepet beskriver. Ordet «skeiv» fremstår som tilstrekkelig godt etablert i norsk forskningslitteratur, om personer som bryter med heteronormen om kjønn og seksualitet (Paulsen et al., 2020, s. 19).

Heteronormativitet refererer til de sosiale begrensningene som håndheves av institusjoner, deres strukturer, forståelse og praksiser som fremhever heteroseksualitet ved å få den til å fremstå som naturlig og sammenhengene, kulturelt ønskelig og passende (Fielder & Ezzy, 2018, s. 173).

Regnbuemesse er en solidaritetsgudstjeneste med skeive. «Sammen feirer vi mangfold og skeiv kjærlighet» (Den norske kirke, 2021). Den norske kirke har samlet liturgiske ressurser til inspirasjon og bruk i menighetens arbeid med å feire regnbuemesse eller delta på Pride. (Den norske kirke, 2022). Regnbuemessen arrangeres vanligvis som avslutning eller i forbindelse med et lokalt pridearrangement.

1.6 Temaet plassering i forhold til tidligere forskning

Så langt jeg kan se, er det ikke publisert forskning som direkte omtaler feiring av regnbuemesser i Norge. Det er skrevet flere masteroppgaver i diakoni omhandlende skeive med en kristen tro, for eksempel «Homofile i Den norske kirke» av Thina Amalie Biørn Michelet-Rosø og «Skapt og elsket slik?» av Ragnhild Narvestad Hungnes. Likeledes er det skrevet oppgaver om gudstjenesten som ritual, og ritualisering i eksempelvis «Mellom fellesskap og høytid» av Kristin Jenssen. Oppgaven omhandler diakoners og presters erfaring med gudstjenester på sykehjem. I oppgaven «La oss tenne våre lys i tillit til Gud og i tillit til hverandre» av Maren Andrea Aasulvsen, undersøkes deltageres opplevelser av lystenningsritualet i Tøyenkirkens hverdagsmesser.

Internasjonalt gjennomføres det ulike liturgiske samlinger for og i solidaritet med skeive, uten at jeg har funnet direkte overførbare forskningsresultater. I artikkelen «Gay and Lesbian Christians: Homosexual and Religious Identity Integration in the Members and Participants of a Gay-Positive Church» av Eric M. Rodriguez og Suzanne C. Ouellette omtales forskning gjort av 40 personers opplevelser av identitetsintegrasjon mellom deres seksuelle orientering og religiøse tro. Forskingen er gjort i en definert homovennlig kirke, hvor det er gjort beviste endringer i liturgi og ritualer for at skeive bedre skal kunne gjenkjenne eget liv. I norsk sammenheng har det de siste årene vært gjort en del forskning som angår skeives erfaringer, levekår og livskvalitet. Det er derimot gjort lite forskning som direkte tar opp skeives erfaringer og møte med religion (Elgvin & Grønningsæter, 2020, s. 27). Allikevel kan noe informasjon leses ut av levekårsundersøkelser hvor religiøse aspekt kommer frem, selv om informantene ikke direkte er spurt om dette. Dette gjelder for eksempel i studier om lesbiske og homofile samer, om LHBT-personer med funksjonsnedsettelse og om LHBT-personer med etnisk minoritetsbakgrunn (Grønningsæter & Nuland 2009, Grønningsæter &

Haualand 2012, og Elgvin, Bue & Grønningsæter 2014). Undersøkelsene forteller at det er mange som strever med å komme til rette med egen tro gjennom de holdningene de har fått med seg gjennom religiøse forestillinger. De bærer også på opplevelser av møter med religiøst basert fordømmelse fra omgivelsene. Mange skeive opplever religiøse arenaer som krevende og har opplevd seg stengt ute fra menigheter og religiøse fellesskap (Elgvin & Grønningsæter, 2020, s. 27).

Forskning fra andre tilstøtende felt, kan også være relevant. Forskningen som legges frem i «Evaluering av Kirkelig ressurscenter mot vold og seksuelle overgrep» fra 2019 er relevant med tanke på ritualisering i form av liturgi og symbolske handlinger. Liturgien er her erfaringsbasert og kontekstuell ved at den er laget sammen med brukere. Den er blitt til med en bevisst tanke om at den skal brukes i den konkrete settingen, og skal kunne ses på som Den norske kirkes bidrag til en rituell, kristen fortolkning av erfaringer av seksuelle krenkelser (Gunnes, et al. 2019, s. 92). Liturgiene til Kirkelig ressurscenter mot vold og seksuelle overgrep refererer også til den årlig «Messe for verdighet» som avholdes i Oslo domkirke (Gunnes, et al. 2019, s. 81). Dette omtales ytterligere i drøftingen. Lars Johan Danbolt og Hans Stifoss-Hanssen har forsket på minnegudstjenester etter store ulykker og katastrofer. Deres rituelle perspektiv og funn sees som relevant og kommer til orde i teori- og drøftingskapittelet.

1.7 Oppgavens oppbygning

Masteroppgaven begynner med en innledning, hvor jeg beskriver bakgrunn for valg av temaet, problemstillingen og temaets diakonifaglige relevans. Her presenterer jeg også begrepsdefinisjoner, og avgrensninger. Deretter følger historisk kontekst, hvor noe av møtet mellom skeive og kirken og dens gudstjenesteliv beskrives. I teorikapittelet gis det en gjennomgang av relevant teori. Påfølgende belyses metodevalget jeg gjorde i undersøkelsen. Her viser jeg hvordan jeg har jobbet, hvilke valg jeg har gjort og begrunnelsen for dem. Heretter følger analysedelen hvor hovedfunnene fra materialet sammenfattes og analyseres. Funnene drøftes så med den valgte teorien i en egen diskusjonsdel. Her ser jeg på hvordan teori og tidligere forskning belyser det informantene forteller, og hvordan deres fortellinger gjensidig fyller ut teorien. Til slutt gjør jeg en oppsummerende avslutning.

2 Kontekst

Forskning på diskrimineringsarenaer viser at kirker og religiøse organisasjoner er krevende arenaer for skeive. Studien peker særlig på at et av de kompliserte temaene har vært møtet mellom retten til ikke å bli diskriminert på den ene siden og religionsfriheten på den andre. (Elgvin & Grønningsæter, 2020, s. 27). Da den overlappende rettigheten vurderes så sentral i møtet mellom skeive og trossamfunn innledes kontekstkapittelet med å kort belyse denne konflikten. Videre skisseres noe av Åpen kirkegruppes fokusområder og historie.

2.1 Møtet mellom retten til ikke å bli diskriminert og religionsfriheten

At mennesker må oppføre seg etter klart definerte rammer, er fortsatt diskursen i store deler av verdens religiøse landskap. Samtidig støtter mange innenfor de største trossamfunnene alle former for likestilling, enten fordi de er religiøst overbevist om at det er det eneste riktige, eller fordi de mener at deres egen tro, ikke skal tvinges gjennom av samfunnets autoriteter (Endsjø, 2022, s. 214). Menneskerettighetene tilstreber at den enkelte skal få leve i henhold til sin overbevisning så lenge andres rettigheter ved det ikke brytes. Religion krever tradisjonelt på sin side at alle må oppføre seg i overensstemmelse med gitte gudommelige sannheter. Dette tilkjenner en grunnleggende konflikt (Endsjø, 2022, s. 11).

I FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter slås det fast at: «Alle er like for loven og har uten noen form for forskjellsbehandling rett til lik beskyttelse av loven. I dette øyemed skal lovgivningen forby enhver form for forskjellsbehandling og sikre alle likeverdig og effektiv beskyttelse mot forskjellsbehandling.» (SP-konvensjonen, 1976, art. 26). All diskriminering er derfor i strid med menneskerettighetene.

Sturla Stålsett henviser til Den europeiske menneskerettskonvensjonen, artikkel 9,1 angående religionsfrihet. Det omtales her at et hvert menneske har «rett til tankefrihet, samvittighetsfrihet og religionsfrihet. Denne retten omfatter frihet til å skifte sin religion eller overbevisning, og frihet til enten alene eller sammen med andre så vel offentlig som

privat gi uttrykk for sin religion eller overbevisning.» (Stålsett, 2021, s. 54). Som del av den grunnleggende trosfriheten får trossamfunnet selv definere sine indre anliggende.

Religionens autonomi innebærer at flere menneskerettigheter ikke gjelder på samme måte internt som i samfunnet ellers (Endsjø, 2022, s. 48). Trossamfunnet er i sin fulle rett til å nekte lhbtq-personer medlemskap, eller utvise dem som viser seg å måtte være det, om dette er i strid med samfunnets trosforestillinger. Den absolutte utmeldingsretten er individets garanti for å slippe å måtte forholde seg til trossamfunnets krav og sanksjoner (Endsjø, 2022, s. 49).

Å identifisere den rette balansen mellom religion og retten til ikke å bli diskriminert er utfordrende, da den enes rettigheter stopper der den andres begynner. Handlinger som i utgangspunktet kommer inn under den enes menneskerettigheter, må i noen tilfeller begrenses for å ikke krenke den andres rettigheter. Dette er den mest fundamentale problemstillingen som oppstår igjen og igjen i sammenheng mellom religion og menneskerettigheter (Endsjø, 2022, s. 17).

Religiøst basert utdefinering av utvalgte grupper fra diskrimineringsvernets beskyttelse, vil likevel i en større sammenheng ramme flere enn dem det er ment å ramme, og det vil underminere menneskerettighetenes grunnide. Om det av religiøse forestillinger skal være lov å utdefinere noen fra menneskerettighetenes generelle beskyttelse, vil det bety at hvem som helst andre kan gjøre det samme, og hvem som helst kan rammes (Endsjø, 2022, s. 178).

Myndighetene er også ansvarlig når skeive utsettes for religiøst inspirert diskriminering, forfølgelse, mishandling og drap. Endsjø hevder at hvis myndighetene ikke gjør nok for å forebygge og straffeforfølge dette i religiøse sammenheng, vil terskelen for at de opplever det samme i det øvrige samfunnet senkes (Endsjø, 2022, s. 185). Selv om de færreste religiøse ledere oppfordrer til forfølgelse, må forfølgelsen sees i sammenheng med den religiøse fordømmelsen som preger hele diskursen om skeive i mange land. Når mennesker med lhbtq-identitet systematisk fremstilles som skikkelser som lever i konflikt med religion, natur, kultur og familieverdier senkes terskelen for at de utsettes for vold og overgrep. Når slike overgrep blir møtte av taushet av de religiøse aktørene som fremmer en slik diskurs, uttales en aksept (Endsjø, 2022, s. 186).

Når mennesker tilhørende et trossamfunn blir diskriminert fordi de ikke lever i samsvar med gruppens religiøse forestillinger, handler det samtidig om brudd på den negative religionsfriheten, den som beskytter mot å bli tvunget til å leve etter andres religiøse pålegg. Det er viktig å være klar over hvordan slik religiøst inspirert diskriminering påvirker den som rammes sin rett til trosfrihet, da det kan påvirke balansen mellom partenes rettigheter. Dette er igjen sentralt da mange av de religiøse aktørene som ønsker å diskriminere, viser til *sin* religionsfrihet som begrunnelse for at utvalgte grupper bør forskjellsbehandles (Endsjø, 2022, s. 170). Endsjø hevder at når mange troende og hele trossamfunn er overbevist om at i den rette gudommelige orden skal noen mennesker være likestilt og andre diskrimineres, blir det logisk at det vises til menneskerettighetenes diskrimineringsforbud når det rammer dem selv. Dette skjer samtidig som forbudet systematisk overses, eller motarbeides når det gjelder grupper de mener fortjener å bli diskriminert (Endsjø, 2022, s. 171). For mange med lhbtq-identitet er eneste opplevde alternativ å gjøre seg nytte av utmeldingsretten. Stående alene utenfor fellesskapet, oppfylles ikke deres rett til religionsfrihet.

2.2 Åpen kirkegruppe.

Mot slutten av førtiårene samlet en gruppe norske homofile menn seg og stiftet Det norske forbundet av 1948, en organisasjon som skulle arbeide for homofiles rettigheter. Forbundet av 1948 hadde ut fra erfaring et avvisende syn på kirken og det den representerte av undertrykkelse. Kirken ble sett på som homobevegelsens store og uovervinnelige motstander. Noe som var særlig vanskelig for homofile kristne som måtte komme ut to ganger, først som homofile, og deretter som homofile kristne. På 70 og 80 tallet var det få som mente at dette lot seg kombinere (Laksaa, 2016, s. 15). Da lederen for landsstyret i forbundet, Aasmund Vik, etter en debatt i 1976 tilkjennega personlige interesser i det kirken stod for, ble «kristen arbeidsgruppe» dannet. Den bestod da av frem menn og en kvinne og skulle være et tverrkirkelig fellesskap som etter kort tid tok navnet Åpen kirkegruppe (Laksaa, 2016, s. 17). I tillegg til det sentrale fellesskapsdannende arbeidet startet de fortløpende opp med gudstjenester, informasjonsarbeid og påvirkningsarbeid rettet mot kirken (Laksaa, 2016, s. 19).

2.2.1 Gudstjenestefeiring i Åpen kirkegruppe

Sykehusprest Per Harry Andersen hadde allerede i 1975, som en av de første prestene skrevet positivt om homofile i tidsskriftet «Luthersk kirketidene». Andersen ble derfor den første som forrettet gudstjeneste i Åpen kirkegruppe, noe som skjedde i hemmelighet i Capella Johannea, i tårnfoten av Majorstuen kirke. Homofile som ønsket å delta i gudstjenesten måtte ringe et annonsert telefonnummer for å få vite når og hvor messen skulle finne sted. Da disse opplysningen ved en feil på et tidspunkt ble offentliggjort, reagerte menighetsrådet i Majorstuen kirke umiddelbart, og ble slutt på å feire gudstjenester der (Laksaa, 2016, s. 21).

Senere ble gudstjenestene flyttet til Homohuset på St. Olavsplass, hvor de i en årrekke ble avholdt ukentlig og var sentrum i Åpen kirkegruppes aktiviteter (Laksaa, 2016, s. 208). Gudstjenestene ble feiret i et vanlig møtelokale som regelmessig ble omskapt til et hellig rom, hvor alterbordet med lys, bilder og symboler ble sentralt plassert (Moxnes, 2016, s. 6). Åpen kirkegruppe ble et eksemplarisk kristent fellesskap, som kunne stå som et forbilde for menighetene de enkelte deltagerne tilhørte (Moxnes, 2016, s. 6).

2.2.2 Utvikling av teologi i Åpen kirkegruppe

Seremoniene ble blant annet ledet av prester som ikke var ordinert på grunn av sin legning. I Åpen kirkegruppe opplevde de seg kallet av menigheten, og så på rommet som et sted hvor de hadde rett og lov til å utvikle egne ting. Sammen utviklet de en teologi som beskrives som veldig luthersk (Laksaa, 2016, s. 49). Gudstjenestenes sentrale posisjon tydeliggjør stedet hvor teologien ble til, i et samspill mellom lederne og øvrige deltakere (Laksaa, 2016, s. 208). Gudstjenestefellesskapet tilstrebet å gi rom til å være et helt menneske, som både skeiv og kristen. Gjennom disse gudstjenestene skjedde det en utvikling liknende utviklingen som skjer i feministiske grupper og kvinneteologi. Mange homofile opplevde å gå en fra en «elendighetsbeskrivelse» i møtet med tradisjonelle tekster med fordømmende innhold, til en frigjøringssteologi hvor det ble brukt andre tekster til å bygge en positiv identitet (Moxnes, 2016, s. 6). Teologer og prester gjorde dette både gjennom prekener og i mer teoretiske utredninger (Laksaa, 2016, s. 208). Åpen kirkegruppes prester og teologer utviklet en hermeneutikk for å lese bibelen i sammenheng, og med å vektlegge det sentrale i skriftenes frigjørende funksjon (Laksaa, 2016, s. 209).

I 2003 ble boken «Danse med Gud» gitt ut, en samling med utvalgte prekener, bønner og dikt som er tydelig aksepterende av homofil legning og livsførsel. Den har et tydelig sjelesørgerisk preg og er ment til å gi trøst, håp, glede og styrke (Stensø & Breivik, 2003, s. 244). Samlingen er inspirert av frigjøringssteologi, og tolker det kristne budskapet inn i homofile og lesbisk virkelighet, samtidig som det ikke er en virkelighet satt utenfor den allmennmenneskelige erfaringen (Laksaa, 2016, s. 209). Boken var særlig rettet til skeive som av ulike årsaker ikke hadde anledning til å oppsøke Åpen kirkegruppe, eller til personer som syntes det var for utfordrende å skulle sette seg ned sammen med andre med lhbtq-identitet (Stensø & Breivik, 2003, s. 10).

2.2.3 Liturgier

I arbeidet med gudstjenester forsøkte Åpen kirkegruppe fra starten av å finne frem til liturgier som var deres egne, og det ble i denne tiden blant annet diskutert hvor vidt de kunne be for seg selv i en egen kirkebønn eller ikke (Laksaa, 2016, s. 21). Erfaringer med avvisning og utstenging førte til at mange mistet troen og tilhørigheten til det kristne fellesskapet, og Åpen kirkegruppe ble en motkraft til dette. Likevel ble det motsetningsfullt å skulle be for en kirke som noen ganger var brødre og søstre og andre ganger fiender. Det ble et motsetningsfullt bilde av kirken som den gråtende som lider med alle som blir fordømt og utelukket, samtidig som deres eget liv i praksis ble fordømt (Laksaa, 2016, s. 210). Etter lange overveielser våget de å be for seg selv. Etter å ha vært gjennom mange anfektelser våget de også å takke Gud for sin legning og for at de var de menneskene de var (Stensø & Breivik, 2003, s. 10).

Arbeidet med liturgier tok til for fullt på begynnelsen av 90-tallet. Gudstjenesteutvalg i Åpen kirkegruppe la vekt på at det skulle være en stor bredde i gudstjenestene som blir feiret, som en speiling og representasjon for mangfoldet i utvalget (Laksaa, 2016, s. 21). Den samlede teologiske og personlige erfaringen som fantes blant prester og lekfolk, var viktig for å finne frem til en livsnær liturgi for ulike situasjoner (Moxnes, 2016, s. 6).

2.2.4 Frigjørende prekener

De fleste prekenene i Åpen kirkegruppes gudstjenester ble holdt av homofile og lesbiske prester, og noen av dem er blitt tatt vare på og senere gjengitt i den tidligere omtalte boken

«Danse med Gud». Flertallet av prekenene bygger på kirkeårets tekster, som ikke var valgt ut for å være enklere å preke over i den gjeldende konteksten. Prekenene tar utgangspunkt i erfaringen som homofile og lesbiske har, enkeltvis og som fellesskap. Det kjente innholdet fikk nye dimensjoner ut fra erfaringsbakgrunnen, og evangeliet ble åpnet på en ny og overraskende måte (Moxnes, 2016, s. 8).

Solidariteten i fellesskapet av homofile og lesbiske stod sterkt, og fristelsen til å svikte dette kom frem i flere av prekenene. Den lesbiske presten Siri Sunde beskrev hvordan hun ble fristet av en god venn til å vise en aksepterende forståelse for hvor vanskelig det var for han å akseptere henne som prest. Hun satt ord på mange skeives erfaring av fristelsen til å ta på seg byrden ved diskriminering, ved å akseptere forstå hvordan motstanderen har det. Hun fremholdt at dette ikke bare var en personlig sak, men en fristelse til å ofre en del av homofile og lesbiskes kollektive historie, for å bidra til harmoni i kirken. Prekenteeksten var fortellingen om Jesu fristelser, og budskapet hennes var å ha blikket festet på Jesus som ikke valgte harmoni, men å følge etter Han «med all vår historie og all vår identitet» (Moxnes, 2016, s. 7).

2.2.5 Regnbuemesser

Den første solidaritetsgudstjenesten ble gjennomført søndag kveld 27. juni 1982 i Sagene kirke, og gudstjenesten var ment å skulle avslutte den internasjonale solidaritetsdagen for homofile. Åpen kirkegruppe hadde jobbet et halvt år med å få tilgang til en kirke i Oslo sentrum, men samtlige av de ti menighetsrådene de hadde henvendt seg til hadde avslått søknaden. Til sist var det kapellanen i Sagende menighet som benyttet sin rett som prest til å disponere kirkerommet. Han sa seg villig til å stå ansvarlig for bruken av kirken denne kvelden.

Etter at den første solidaritetsgudstjenesten var gjennomført, ble det tradisjon å avslutte homo-dagene, senere kjent som skeive dager og Pride, med en gudstjeneste. Gudstjenesten ble etter hvert også feiret fast under navnet «regnbuemesse» i Oslo domkirke. Gjennom de påfølgende årene har pride-arrangement bredt seg ut over landet, først til de store byene og senere til tettsteder og bygder. Fulgt av dette, antas det at det i dag gjennomføres et økende antall regnbuemesser (Laksaa, 2016, s. 28-31).

3 Teori

I dette kapitlet vil jeg presentere det jeg har valgt ut som relevant teori for å senere kunne gjøre en drøfting mellom analysen fra de kvalitative dybdeintervjuene, den valgte teorien og allerede eksisterende forskning. Teorikapitlet tar utgangspunkt i riteteori, presentert av Martin Modéus, Lars Danbolt og Hans Stifoss-Hanssen.

3.1 Overordnet om ritualer og symbol

Freud har betraktet ritualisering som en form for repeterende nevrotisk gjentakelsestvang som mennesker gjorde for å komme til rette med uløste indre spenninger. Andre har forstått ritualer som en viktig form for samspill mellom mennesker, hvor ritualets form har kunnet vært forbundet med en følelse av høyere symbolsk mening, og med stor betydning for den som ritualiserte. Det er også utviklet teorier om religiøs mestring hvor ritualisering er sett på som betydningsfulle midler til å mestre stress og påkjenninger (Bergstrand 2004; Erikson 1959; Pargament 1997, gjengitt i Danbolt & Stifoss-Hanssen, 2014, s. 203).

Danbolt og Stifoss-Hanssen sammenfatter at ritualisering er «symbolsk adferd individer og grupper gjør ut fra en hensikt: «å skape mening, bekrefte tilhørighet, og få livet til å henge sammen». Ritualisering kan være enkel og personlig som en aftenbønn, eller kollektiv og omfattende som en gudstjeneste (Danbolt & Stifoss-Hanssen, 2014, s. 203).

Begrepet symbol kan forstås som et tegn som er tillagt en verdi, eller som er bærer av mening. Det meningsbærende ved symboler kan forstås relatert til det å knytte eller holde noe sammen. Symballein, som betyr «å bringe sammen», er det greske verbet begrepet stammer fra. Gjennom former for samspill med symboler skaper mennesker mening, enten av rasjonell og kognitiv art, eller av en mer u håndgripelig fornemmelse av nærhet, tilhørighet og håp (Danbolt & Stifoss-Hanssen, 2014, s. 204).

Begrepenes innhold utdypes ytterligere videre i kapitlet.

3.2 Gudstjenesten som meningsskapende og relasjonsbyggende ritual

Teologen Martin Modéus sammenstiller hva en gudstjeneste er, med de bærende prinsippene for hva som er et godt liv. Han peker på Jesu ord i det dobbelte kjærlighetsbud, hvor mennesket bes om å elske Herren sin Gud, sin neste og seg selv. Det gode liv hviler følgelig i kjærlighetens gjensidige relasjoner (Modéus & Engdahl, 2007, s. 27). Videre sier han at alle tre relasjonene må komme til uttrykk om den samlede relasjonen skal henge sammen. Dersom en av dem forsømmes eller brytes, ødelegges tjenesten (Modéus & Engdahl, 2007, s. 39).

Modéus referer til William Robertson Smith, som studerte religionsvitenskap på attenhundretallet, og hevder at ritualet kom før religionen. Det rituelle hører ved dens allmenne betydning i større grad til instinktplanet enn til religionens ideologiske verden, ifølge Smith. I det at ritualets generelle karakter er respons på at noe har skjedd, er det også utbredt som et verdensomspennende fenomen på tvers av religioner og i det sekulære samfunnet.

Gjennom det meste av kristenheten har gudstjenesten hatt form av et ritual, og mennesker har tatt plass i det. Ritualer er mangfoldige og fungerer på områder i mennesker som ellers kan være vanskelig tilgjengelige. En av ritualenes og symbolenes sentrale funksjoner er å kunne uttrykke mange ting på en gang (Modéus & Engdahl, 2007, s. 39).

Ritualets grunnleggende funksjon er som tidligere nevnt å svare på en hendelse som er skjedd. Skal ritualet være av relevans, må det også komme ut av en hendelse i det opplevde livet. Modéus fremsetter en distinksjon mellom gudstjenesten som begivenhet og som en hendelse. Begivenhet tiltrekker individet når det har tid eller lyst til å delta på et arrangement, mens en hendelse i større grad tar tak i det rituelle nivået og driver til noe som nærmest ser ut til å være et rituel instinkt. Dåp og begravelse er eksempler på sosiale reaksjoner på viktige hendelser i livet. Et barn blir født, eller et menneske dør. Kirkelige begivenheter som en konsert, et foredrag eller en temagudstjeneste har et budskap og kan svare på et behov for å bearbeide livsspørsmål, men virker annerledes enn ritualets respons på hendelsen (Modéus & Engdahl, 2007, s. 38). Slik jeg ser det kan regnbuemessen som ritual svare på en hendelse som har skjedd for den som opplever å bryte normen for kjønn

og seksualitet, mens det kan falle inn under å være en begivenhet for deltakere som ikke selv har opplevd denne hendelsen.

I nordisk kultur vil rituell oppførsel ifølge Modéus hos noen skape en sjenanse. Oppførselen stemmer ikke overens med den enkeltes bilde av seg selv som et moderne og opplyst menneske, noe som kan skape et behov for å komme med forklaringer. Ved dåpsritualet for eksempel, kan barna forklares døpt for bestemors skyld, eller for tradisjonens skyld. Barna kan i visse tilfeller også brukt som unnskyldning for å følge lengselen til og ta del i ritualet ved å kle dem opp til karneval, Lucia eller halloween, og så for eksempel danse med dem. (Modéus & Engdahl, 2007, s. 39).

3.3 Ritualenes funksjon

Ritualer skapes når det reises spørsmål, eller det oppstår sinne i forbindelse med vår ordnede måte å leve sammen på, eller hvor vaghet og uklarhet i samfunns og kulturgrunnlag gjør oss usikre. Det påvirker oss til å ville forstå og tydeliggjøre de omstendighetene vi lever under. Hensikten med ritualet er å fokusere og definere en grunnleggende causa (Modéus & Engdahl, 2007, s. 62). Modéus bruker det latinske ordet causa for å henvise til ritualets dypeste årsak, den opprinnelige hendelsen og begynnelsen av årsakskjeden. Han eksemplifiserer dåpens causa til å være barnets fødsel, og gravferdens causa til å være personens død (Modéus & Engdahl, 2007, s. 48). Noe har skjedd, og ritualet sentrerer dette ved å utføre de kommende handlingene på en måte som fører oppmerksomheten vår mot det som har skjedd. Når vi så blir oppmerksom på dette, aktualiseres vår felles kulturelle forståelse av hendelsen, og vi tar til oss innsikten i hva som nå gjelder (Modéus & Engdahl, 2007, s. 62).

Ritualets funksjon er som nevnt å avklare sammenhenger som fremstår uklare eller konfliktfylte. I denne prosessen benyttes to metoder, å fokusere og å definere. Ritualet fokuserer og definerer grunnlaget for hendelsen slik at vi innlemmer det vi finner uvirkelig, utydelig eller kritisk. På denne måten hjelper ritualet oss med å la det som har skjedd bli en erfaringsmessig realitet.

Når ritualet fokuserer på det som har skjedd, gjøres det så tydelig at ingen kan unngå å legge merke til det. Om det er at noen er død omfatter ritualet at den døde legges i en kiste og

vises frem for alle (Modéus & Engdahl, 2007, s. 49). Fokuset rettes ikke mot dødsfall generelt, men på individets død. Under gravferdsritualet er kisten pyntet, omgitt av mennesker i bestemte klær og i et spesielt dekorert rom. De fysiske handlinger er i liten grad knyttet til hverdagslige rutiner, og er i seg selv uten mening. Ritualet blir en slags dekorering av hendelsen. Ved at det benyttes pynt og rituelle klær i det spesielle huset som kirkerommet er, understreker hendelsen som betydningsfull. Kirken har generelt et miljø og en forutsetning for å skape en rituell fokusering (Modéus & Engdahl, 2007, s. 50).

Mens ritualets første oppgave er å fokusere på det som har hendt og ved det tvinge frem en erkjennelse, er definering den andre. Kraften til definisjonen ligger i det å skape noe. Ved å definere noe beskrives det, og herunder skapes. Når presten etter dåpen løfter og viser frem barnet forkynnes: «Se, her er ditt barn!» Samtidig som det som vises frem allerede finnes, skapes det også på nytt, noe som ligger i begrepet definisjon (Modéus & Engdahl, 2007, s. 51).

Intensjonen med ritualet er i utgangspunktet ikke kommunikasjon, men skaper gjennom fokus og dekorasjon en felles sosial overenstemmelse om hva som har skjedd. Ritualet pynter og forstørrer hendelsen slik at den bevisstheten som sitter i hodet blir erfaringsmessig kjent, konsolidert og integrert. Den er ikke lenger bare en kognitiv kunnskapsmessig sannhet. Med vigsel til ektepar som eksempel, er det ved å skape en fysisk legemliggjøring skjedd en kollektiv redefinering. Egentlig har ingenting skjedd, men alle bestemmer seg for å se det samme. Paret er nå gift, med en slik tyngde at det til og med har juridisk gyldighet. Ritualet påvirker ikke omgivelsene, men det påvirker vår opplevelse av omgivelsene. Plutselig ser alle det samme, og ritualet har utløst en sosial avtale om å se det vi ser ved et ekteskap (Modéus & Engdahl, 2007, s. 52).

Logikken bak ritualet er enkelt nok at om fellesskapet kan oppføre seg rart, må det være noe viktig og riktig ved det. Modéus mener at ritualet sammen med dekorasjon og rekvisitter ikke er merkeligere enn det. Det viktige ved det er at det utløses en sosial enighet om hva som har skjedd. Han hevder at med ritualer kan det gjøres nesten hva som helst, så lenge de involverte er enige, og at det eksisterer en underforstått kulturavtale. Dersom kirken i motsetning til den grunnleggende hendelsen, derimot peker på sine symboler og hevder at ritualet egentlig handler om noe helt annet, oppstår det trolig forvirring, men det skjer neppe en endring til den nylig påståtte forklaringen (Modéus & Engdahl, 2007, s. 52-53).

Hendelsen i foranledningen til regnbuemessen er stigmatisering og utestenging av skeive. Dette har skjedd i samfunnet generelt og i kirken spesielt. Avhengig av den enkeltes ståsted og indre opplevelser av inkongruens vil menneskene som deltar ha ulike respons på ritualet.

3.4 Ritualets livskontekster

Modéus peker på seks ulike livskontekster hvor en kan forvente at behovet for et ritual kan oppstå; naturens syklus, livssyklus, bekreftelser, gjenopprettelser, kriser og innvielser. I dette tilfellet er det relevant å se på bekreftelse og gjenopprettelse.

Bekreftelse handler om menneskets behov for å gjøre noe og skape noe, for eksempel ved å danne eller opprettholde en gruppe. Bekreftelsen fungerer dobbelt, ved for det første å sikre at det som allerede er gyldig vil fortsette å være det. Bekreftelsen gir kraft til det som allerede eksisterer. Når noen for eksempel arrangerer en fest, bekreftes og styrkes samholdet i den gjeldende gruppen. Første gang det samles til festen handler bekreftelsen om at gruppen av deltagere opplever seg så nær hverandre at de ønsker å omgås sosialt. På den andre siden ligger et underforstått sinne som bakgrunn for innkallingen til festen, fordi det er på tide og lenge siden sist det skjedde. Festen er nødvendig for å styrke forholdet mellom medlemmene. Dersom forholdet ikke bekreftes står det i fare for svekkes eller dø ut (Modéus & Engdahl, 2007, s. 55-56).

Ved gjenopprettelse handler det om å bringe en person eller en gruppe tilbake til den konteksten eller tilstanden de har falt ifra. Syndsbekjennelsen i høymessen er kanskje det tydeligste i dagens gudstjenestesammenheng. I 3. Mosebok 14:1-32 beskrives de isrealittiske ritualene for hvordan en tidligere spedalsk kunne gjeninnføres i samfunnet. Til grunn for ritualet ligger at personen er frisk, men i forhold til hans sosiale status anses han fortsatt utenfor. Ritualet er altså ikke for å gjøre personen frisk, men for å reintegrere ham i gruppen. Et annet eksempel er kvinnene som etter fødsel ble forvist fra gudstjenesten i 40 dager, og deretter gjeninført. Ritualet var ikke ment for å rense henne, men for å gi henne tilbake sin sosiale status, så hun kunne gjenoppta sin plass i menigheten (Modéus & Engdahl, 2007, s. 56).

Grunnlaget for livskontekstene bekreftelse og gjenopprettelse bærer ved seg det fellestrekket at begge handler om fellesskapets eller samfunnets klassifiseringsgrenser.

Likheten sier noe om hvem som er utenfor og hvem som er innenfor, hvem som hører hjemme og hvem som ikke gjør det. Ulikheten ligger i at mens bekreftelsen handler om årsaker som har med det sunne og vanlige årsaker å gjøre, handler gjenopprettelsen om hvordan det som har gått galt kan rettes opp igjen (Modéus & Engdahl, 2007, s. 57).

3.5 Ritualet som mål eller middel?

Ritualets funksjon og effekt kan løftes og diskuteres på ulike måter. Når det gjelder gudstjenesten blir den gjerne hevdet å bære seg selv, og ikke ha noe utpekt formål utover å feires. Det tas avstand fra å bruke et språk som antyder en instrumentell formålsrasjonalitet. Danbolt og Stifoll-Hanssen hevder at dette særlig gjelder i den teologiske tradisjonen som bygger på en hermeneutisk og fenomenologisk tradisjon, slik den eksempelvis gjør hos Knut Løgstrup eller Hans Skjervheim. Her kritiseres en formålsrasjonell forståelse, noe som er av klar verdi for å holde fast på noen umistelige kjennetegn ved gudstjenester (Danbolt & Stifoss-Hanssen, 2007, s. 63).

Likevel er det tydelig at vigslede ansatte legger til rette for at bestemte erfaringer skal finne sted gjennom ritualiseringen. Danbolt og Stifoss-Hanssen mener derfor at forståelsen av at «gudstjenesten hviler i seg selv» ikke gir et tilstrekkelig analytisk rom for den som skal tolke og utvikle rituelle praksiser i virkeligheten. I praksis blir det synlig at det behøves et fleksibelt språk for det som skjer i de mange møtene mellom rituell intensjon og levd liv. Selv om det på et analytisk nivå kan være konstruktivt å skille mellom en fenomenologisk og en formålsrasjonell betraktning av riteuttrykket, kan det, ifølge Danbolt og Stifoll-Hanssen begrense praksiser i erfaringsvirkeligheten. Videre uttaler de at et arbeid med gudstjenesten må ha kategorier for ønsker og hensikter om at noe skal følge med utførelsen, og for ulike eksempler for at dette kan oppleves av berørte parter (Danbolt & Stifoss-Hanssen, 2007, s. 63-64).

Danbolt og Stifoss-Hanssen referer til Paul Post, nederlandsk professor i rituelle studier, da de skriver at det siden 1980 tallet har skjedd en økt ritualisering i befolkningen, uten at den nødvendigvis har vært relatert til tradisjonelle kirkelige former. De refererer videre til Post om at ritualene den senere tid kan sees å vektlegge erfaringer og opplevelser, hvor følelser og opplevelsen av å bli berørt gjennom ritualiseringen fremstår som betydningsfulle. Det

hevdes at folk shopper på det rituelle markedet, og at det har blitt en konsumentholdning hvor ritualene her blitt gjenstander for bruk og kast. Ved dette har det skjedd en homogenisering og globalisering hvor alle ritene begynner å ligne på hverandre. Reaksjonen på dette er å gjøre ritualene lokale og knyttet til egne livshendelser, hvor inntrykk fra det generelle omformes til ens egen spesielle setting.

Post hevder at vår tids riter er konkrete, funksjonelle og instrumentelle, og at de blir bedømt ut fra hvilken virkning de har. Han er kritisk til denne måten å se ritualer på; at de lages med tanke på å ha en spesiell virkning, psykologisk eller politisk. Dette hevder han til tross for at andre teoretikere ikke problematiserer at det kan stilles forventninger til at ritualene kan ha god effekt i forhold til for eksempel sorgbearbeiding og mestring av vanskelige erfaringer. Post peker på at en grunnleggende kvalitet ved ritualet at det hviler i sin egen mening og i den forstand ikke skal vurderes ut fra hvilken nytte det har i forhold til andre formål (Danbolt & Stifoss-Hanssen, 2007, s. 55-56).

3.6 Å utvikle teologi nedenfra

I tidlig kristen tid handlet gudstjenesten i hovedsak om deltakelse i nattverdsriten. Liturgi kan forstås som rituelle handlinger mennesker gjør sammen, relatert til kirkens budskap og fellesskap. Liturgi var noe som ble gjort og folk tok del i (Danbolt & Stifoss-Hanssen, 2007, s. 46). Gjennom tidene har den enkeltes aktive deltagelse i gudstjenesten variert, og historien skisserer en fortelling om en lang periode hvor liturgien ble distansert fra folket og rettet mot religiøse eliter. De senere årene har det derimot skjedd et kontinuerlig og pågående reformarbeid for å gjøre gudstjenesten så tilgjengelig og relevant som mulig. Liturgisk teologis funksjon er å vektlegge det liturgiske uttrykket som det teologisk sett er primære. Det som kirken sier og formidler gjennom gudstjenestene er det mest basale den har å si om Gud, menneskene og livet. Det er når mennesker utfolder seg rituelte at de er nærmest kjernen av sin tro. Med dette som utgangspunkt blir det viktig å forstå det gudstjenestelige uttrykket, for å kunne utvikle det. Dette skjer samtidig med at ritualet skal være tro mot de opprinnelige kjernebegrepene omhandlende fellesskapet med Gud og mellom mennesker, vitnesbyrdet, og diakonien og å få del i Guds velsignelse (Danbolt & Stifoss-Hanssen, 2007, s. 48).

I teologien vil det være en spenning mellom det normative og det deskriptive, som det også vil være mellom liturgi som applisert teologi, og teologi skapt i et forsøk på å tenke teoretisk om liturgisk praksis og erfaring. I praktisk teologi, skjer en induktiv teologi som handler om møtet mellom menneskers levde liv og det hellige. De teologiske refleksjonene som skjer utfra menneskers møte med ritualer er ikke primært normative, men er utforskende i forhold til menneskers levde liv og erfaringer (Wikström, 1997, i Danbolt & Stifoss-Hanssen, 2007, s. 48). I folkekirkelig kontekst handler det ofte om livsriter som dåp, konfirmasjon, ekteskap og gravferd. I tillegg kommer gudstjenester og andre liturgiske samlinger, med det til felles at folk tar del i en felles liturgisk handling. Anledningen kan være en forutgående hendelse i den enkeltes liv, hvor den rituelle konteksten blir kirkens fortelling og tradisjon. Liturgisk teologi er de senere år blitt løftet frem som en vesentlig tilnærming i teologien (Danbolt & Stifoss-Hanssen, 2007, s. 48).

3.6.1 Skeiv teologi

Skeive teologier begynner sitt kritiske og konstruktive arbeid i møte med skeiv teori, som Lovaas, Elia og Yep skriver at på sin side: «stiller spørsmål ved naturlige antagelser om stabile identiteter, som seksualitet og kjønn. Den stiller spørsmål ved heteroseksualitetens «naturlige» natur og har som mål å avsløre hvordan både kjønn og seksualitet er konstruert gjennom performativitet – legemliggjorte handlinger fra individer.» (Fielder & Ezzy, 2018, s. 173).

Skeive teologier stiller så igjen spørsmål ved religionens og teologiens rolle i å støtte strukturer for undertrykkelse basert på binære kategorier gjennom kjønn, seksualitet eller rase. De kritiserer de teologiske og metodiske forutsetningene til det teologiske prosjektet, og oppmuntrer til en holdning av ydmyket i bevissthet om bevegelsen, ikke bare av identitetskategorier, men av teologien i seg selv. Teologien vil alltid søke Guds sannhet, men vil aldri helt nå den. For å komme så nær den som mulig, vil den måtte skifte og forandre seg, og være åpen for stadig nye virkeligheter av Gud selv. I stedet for å fokusere på å prøve å gripe en sannhet og holde fast ved den, tenker skeive teologier i termer av å gjøre, være, ønske og leve de til tider forvirrende sammenfiltringene av kropper, begreper og handlinger. Metodisk sett gjenspeiles dette i vektleggingen av den konkret kroppsliggjorte erfaringen som kilde til teologi. Skeiv teologi gir oppmerksomhet til den teologiske betydningen av

kreativitet, narrativitet og praksis, og til teologien som skjer utenfor academia (Knauss & Mendoza-Alvarez, 2019, s. 8).

3.7 Ritualer som performance

Teorier fra teater og dramaturgi har de senere årene vakt interesse hos kirkelige riteforskere. Spesielt interessante er disse da de har utviklet gode begreper for forholdet mellom aktører, deltakere og tilskuere. Teaterteorier er forankret i estetisk epistemologisk tenkning og er som også riteteori er, forbundet med performative handlinger (Danbolt & Stifoss-Hanssen, 2007, s. 57). I søken etter å håndtere spørsmålet om ritualets effekt refererer Danbolt og Stifoss-Hanssen til den amerikanske professoren Tom Driver, som er kjent for sin kombinerte interesse for teologi, teater og rituelle studier. Hos Driver står deltagelse gjennom begrepet performance sentralt. Oversatt til norsk kan det bety, gjennomfør, fremføre eller opptre. Samlende er det en type handlinger som blir sett og lagt merke til av noen, enten det er av seg selv, andre eller av en som er usynlig tilstede. Ved rituelle performative handlinger blir deltageren observert, og kan hende i forlengelsen også bekreftet og forstått (Danbolt & Stifoss-Hanssen, 2007, s. 64-65).

Driver beskriver at vi dagliglivet går inn i roller, ivaretar funksjoner og agerer sosialt gjennom ulike adferdsmønstre, og at vi også tar med dette når vi ritualiserer. Han deler denne fremføringen inn i fire områder, som forutsetter hverandre og finner sted i en bevegelse mellom det personlige, det private og det offentlige. Den første er den rituelle performance som er preget av kraft, virkning og effekt, og som er motsatsen til den teateraktige performance som primært underholder. I de to siste formene for performance betegner Driver den første som skriftende eller bekjennende, og den neste som etisk eller moralsk. Den første er knyttet til personlige og eksistensielle dimensjoner, mens det i den siste er offentlige og politiske dimensjoner som er sentrale. Samlet skaper disse et omfattende erfaringsfelt for menneskelig opptreden (Danbolt & Stifoss-Hanssen, 2007, s. 65).

Biskop Kari Veiteberg er en av dem som trekker tråder mellom gudstjenesten som ritual og teatererfaring og -teori. Veiteberg betrakter den liturgiske hendelsen å handle om kropper som ser og hører på samme tid og i samme rom (Veiteberg, 2014, s. 73). Siden gudstjenesten skjer mellom mennesker i en avgrenset tid og i et bestemt rom, behøves kompetanse på

rom, lyd, koreografi og det visuelle. Veiteberg hevder at når fremføringen og koreografien i gudstjenesterommet undersøkes, handler det ikke om gudstjenestens glasur, men kjernen i deler av teologifaget (Veiteberg, 2014, s. 75).

Ved såkalt titteskapsteater kan det tenkes en usynlig fjerde vegg mellom scenene og salen. Tilskuerne får kikke inn på det som skjer på scenene, men skuespillerne spiller som om tilskuerne ikke var der. Det vestlige teateret har gjennom de siste hundre årene søkt etter måter å bryte ned den fjerde veggen, for å overskride skillet mellom sal og scene. Forsøk har gjerne ført teateret ut av institusjonene og over i det politiske eller i det rituelle. På 1960 tallet hentet teaterfolk impulser fra rituelle og religiøse arenaer, hvorpå de forsøkte å få teateret til å være virksomt og transformerende. De hentet blant annet inn ulike elementer som fikk tilskueren til å bli en del av en virksom rituell hendelse. Som eksempel kunne forestillingen starte med at aktørene og tilskuerne delte et felles måltid (Veiteberg, 2014, s. 75).

Som tidligere nevnt har aktiv deltagelse i gudstjenesten variert gjennom historien, og i likhet med teaterteori og praksis er det jobbet med grep som skal oppmuntre tilskueren til deltagelse.

Den kjente teaterteoretikere Richard Schechner er opptatt av likheter mellom teatererfaringer og messeerfaringer, men peker også på ulikheter. Teoretikeren finner ritualet å ha en virkekraft i seg selv, mens teateret nærmer seg å ha en virkekraft om tilskuerne opplever seg som et fellesskap. I motsatt retning nærmer ritualet seg en forestilling når fellesskapet blir fragmentert til enkeltstående individer (Veiteberg, 2014, s. 77).

Gudstjenesteformen oppfordrer til involvering og deltakelse. Dokumentet og liturgireformen kom som en respons på politiske og sosiokulturelle hendelser i verden på 1960 og -70 tallet. Borgerrettsbevegelsen i USA førte til en økt selvbevissthet hos ulike marginaliserte grupper. Kvinner, skeive, barn og unge krevde å få komme til orde som gudstjenesteledere og medskapere, ikke bare som folk som fylte opp kirkebenkene. Veiteberg presiserer at deltakerne ikke skal oppleve det slitsomt, og at det kan oppleves som deltagelse å være med fra kirkebenken også. Hun hevder at det kan benyttes teaterkompetanse på utdypingen av deltaking i ritualet (Veiteberg, 2014, s. 78).

En vesentlig side ved ritualer, er at de kan skape og forsterke følelsen av orden og sammenheng. Særlig kan det gjelde i møte med personlige eller samfunnsmessige hendelser som skaper kaos (Danbolt & Stifoss-Hanssen, 2007, s. 66).

3.8 Kirkelig ansatte som symbolske og epistemiske ledere

Ordene «symbol» og «tolkning» blir ofte koblet sammen, da det er vanlig å tolke et symbol som bærer av en betydning. Vi kan tenke at symbolet står for noe spesielt, men symbolets mest sentrale funksjon i et ritual ligger på et annet plan. I forsøk på å tolke symbolet kan det virke splittende, fordi det ideologiske nivået er vanskelig å forenes om. Symbolene kan derfor se ut til å fungere best når de bare brukes, uten å snakke så mye om dem (Modéus & Engdahl, 2007, s. 178).

Kirkelige ansatte, gjerne ikledd liturgiske klær er et eksempel på det Modéus omtaler som legitimerende symboler. For å oppfylle dette formålet må deltakerne oppfatte ritualen som legitimt. Ved gjentagende eksponering av et bestemt symbol i et rituel system får vi følelsen av at ritualen, ut fra den gitte kulturen er riktig, samt at ritualen er gjennomført på en legitim måte som vi aksepterer. Dersom den kirkelige ansatte trer ut av kirkerommet, kan tilstedeværelsen i form av symbol være bærende, uten den ansattes konkrete oppgave eller uttalelse. Det legitimerende symbolet har selve det rituelle fokuset som formål, uten dette symbolet kan ritualen oppleves som slurvete, svakt eller rett og slett ugyldig. Ut over dette sier den ansattes tilstedeværelse som symbol ingenting om den aktuelle konteksten (Modéus & Engdahl, 2007, s. 181-183).

På denne måten kan vi si at kirkelig vigslede som symbol, representerer noe mer enn seg selv. Symbolene kan generelt ha multivalens, ved at de tillegges ulike betydninger og verdsett avhengig av kontekst og for hvem meningen skapes i. Det innebærer at den vigsledes rolle kan ha ulik form for verdi for den enkelte. Til tross for symbolenes multivalente kapasitet, er de redskapet for sosial integrasjon (Danbolt & Stifoss-Hanssen, 2013, s. 209).

En viktig del av symbolrollen dreier seg om å være en epistemisk autoritet. Det innebærer at personen eller institusjonene er verdt å lytte til, alene i kraft av rollen. En har tillit til hvordan denne personen eller institusjonen beskriver virkeligheten, fordi en anerkjenner dens etos.

Religiøse ledere kan derfor ha stor innflytelse på erkjennelse og meningsdanning innen en gruppe mennesker (Danbolt & Stifoss-Hanssen, 2013, s. 209). Det samme kan gjelde kongelige, samfunnsledere og offentlige kjente personer innen spesifikke fagmiljøer. Ved å danne en fellesskapsfølelse i verdier, normer og holdninger skapes en gruppetro. Denne gruppeidentifiseringen har både stabile og situasjonsavhengige elementer ved seg. De stabile elementene ligger i de langvarige holdningene, mens de situasjonsavhengige formes av en hendelse (Danbolt & Stifoss-Hanssen, 2013, s. 210). Om regnbuemessen er hendelsen, kan det skapes et aktuelt «vi» rundt tidspunktet den skjer. De omtalte stabile elementene ligger til grunn gjennom den enkeltes teologiske syn og etos.

Epistemiske autoriteter kan spille en fremtredende rolle i en gruppes identitetsdannelse. Gruppen kan være en menighet, et lokalsamfunn, eller et større trossamfunn eller nasjon. Det trenger ikke å bety at hele identiteten til en person som tilhører en gruppe vil være bestemt av gruppeverdiene, men i utvalgte spørsmål og situasjoner kan den enkeltes gruppeidentifisering og den sosiale tilhørigheten likevel vise seg særlig synlig. Samlet vil de fleste karakterisere sin identitet sammensatt av en individuell del og en del av gruppeidentifisering (Danbolt & Stifoss-Hanssen, 2013, s. 210). I kollektive ritualiseringer som regnbuemesser, kan symbolske ledere anerkjennes som epistemiske autoriteter. Enkeltmennesker gjenkjenner egne verdier i autoritetenes nærvær.

Symbolsk ledelse handler om å definere virkeligheten for andre på måter som disse kan finne troverdige med bakgrunn i sentrale verdier. Hensikten er at en gruppe mennesker skal komme seg gjennom det som oppleves vondt og gå videre sammen. I situasjoner hvor andre ledelsesdimensjoner ikke er tilstrekkelig, kan symbolsk ledelse bygge bro mellom fortid, nåtid og fremtid (Danbolt & Stifoss-Hanssen, 2013, s. 211). Menneskene i en gruppe eller et samfunn har en felles hukommelse, som omhandler nær fortid og egne erfaringer, men også en historisk. Et sammenhengende kollektivt minne strekker seg ut over den enkeltes livshistorie, og gruppen eller befolkningen har en historie som går langt bakover, og som også vil strekke seg fremover i tid. Dette er noe som utvider det individuelle erfaringsminnet og binder den enkelte til et større både retroaktivt og proaktivt sosialt minne (Condor, 1996, gjengitt i Danbolt & Stifoss-Hanssen, 2013, s. 211). Ved å bruke gruppeprototyper en mener fanger opp det som er sentralt i en gruppe, basert på fortellinger og erfaringer i gruppens historie og kollektive minne, kan en gi en referanse for å forstå hva som skjer med et «oss»

(Esler & Piper 2006, i Danbolt & Stifoss-Hanssen, 2013, s. 211). Kim Friele er en slik prototypisk person for skeive. Gjennom gruppeprototyper og epistemiske ledere kan verdiladede kvaliteter som gjerne er av en emosjonell art, som «fellesskap», «styrke», og «stolthet» frigjøres.

3.9 Sammenfatning fra teori

Forskning på riter gir verdifull innsikt i hva som kan ligge til grunn for regnbuemessenes iboende egenskaper. Gjennom teorien er det beskrevet områder som fra sitt ståsted videre vil belyse hovedtemaene fra analysen. Involvering, ritualer og liturgi stod sentralt hos informantene, og riteteori er valgt som et overordnet perspektiv. Oppsummert har teorien beskrevet hva ritual er, og hva det kan gjøre med mennesker. Teoriene har også beskrevet betydningen av deltakelse og symboler, inkludert epistemiske ledere. Videre er det belyst hvordan gudstjenesteritualet er knytte en forventet virkning.

4 Metode

4.1 Valg av metode

Jeg har benyttet meg av kvalitativ metode for å søke svar på problemstillingen. Kvalitativ forskning tilstreber å få frem betydningen av informantens erfaring og hens opplevelse av kontekst og situasjon (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 10).

Jeg har vurdert denne metoden som hensiktsmessig for å videre kunne lete etter mønstre i informantenes opplevelse rundt temaet. Jeg er ikke kjent med at det er gjort forskning på planlegging og gjennomføring av regnbuemesser i Norge, selv om de tilsynelatende arrangeres i økende grad. Regnbuemessene er et forholdsvis nytt fenomen, og det er ikke alle kirkelige ansatte som har erfaring med å delta i dem. Ut fra et teologisk splittet syn på homofil livsførsel, kan det også være variasjoner i bakgrunn, motivasjon og frimodighet til å være delaktig i messene. Jeg vurderte kvalitativ forskning som egnet for å kunne studere fenomenet, og ved dette få en dypere forståelse av erfaringer og refleksjoner over disse gudstjenestene (Johannessen et al., 2016, s. 28).

Jeg benyttet meg av dybdeintervju av seks informanter, som har til felles at de innehar valgte kvalifikasjoner. Ved å analysere svarene i intervjuene har jeg gjennom fortolkning forsøkt å forstå den dypere meningen i den enkeltes erfaringer (Johannessen et al., 2016, s. 171).

4.2 Fenomenologi og hermeneutikk

4.2.1 Fenomenologi

I studien så jeg på diakoner og presters erfaringer med regnbuemesser, hvilken tilnærming de hadde til oppgaven, hvordan de opplevde prosessen, og hvordan den ble utført. Da det ble søkt kunnskap med utgangspunkt i praksis og dens egenart, viste fenomenologisk tilnærming som egnet (Thomassen, 2006, s. 70). Det var den levde erfaringsverdenen jeg forsøkte å forstå. Regnbuemesser har historisk en kort tradisjon og bygde i intervjuenes

tilfell på lokalsamfunnets eller kirkens oppståtte engasjement. Når fagpersoners praksis med regnbuemesser ble utforsket fenomenologisk, ble praksisfeltet undersøkt fra et nedenfra perspektiv. Ved et fenomenologisk perspektiv blir det tatt utgangspunkt i hvordan praksis fungerer nå, og ved det søkt å bygge teori nedenfra fremfor å studere praksisutøvelsen ut fra overordnede teorier. Gjennom å studere praksiserfaringer hos dem som utførte regnbuemessene, kan erfaringskompetanse, skjulte kunnskapsformer og variasjonsbredde belyses og dokumenteres (Thomassen, 2006, s. 70). Ved gjentatt refleksjon over datamaterialet vil det kunne avdekkes en struktur eller meningsdimensjon i praksisen. Ut fra dette kan det utvikles teorier, som gi økt innsikt og forståelse av fenomenet (Thomassen, 2006, s. 71). En ren fenomenologisk beskrivelse krever at forskerens forforståelse, antagelser og forventninger settes bort. Det er derimot en anerkjent oppfatning at forskeren selv inngår i direkte samspill med det som forskes på, og at enhver beskrivelse derfor alltid vil være en allerede fortolkning. For å få tilgang til dataene må forskeren selv gå inn i dialog med forskningsfeltet (Thomassen, 2006, s. 71).

4.2.2 Hermeneutikk

Hermeneutikk kan omtales som forståelselære eller fortolkningslære, (Krogh, 2014 s. 10) og hermeneutisk teori kan oppfattes som en vitenskapsfilosofisk begrunnelse for kvalitative forskningsmetoder (Thomassen, 2006, s. 72).

I enhver tilnærming til et datamateriale er det fordommene som setter i gang forståelsesprosessen, og i det hermeneutiske studiet tas forforståelsen i bruk på en så reflektert, tydeliggjort og kreativ måte som mulig. Når ny informasjon bryter inn settes den på prøve, og ny kunnskap kan vinnes. Forsknings og forståelsesprosessen blir en tovegsprosess av spørsmål, svar og fortolkninger som igjen utløser nye spørsmål (Thomassen, 2006, s. 71).

I studien har jeg utforsket informantenes forståelse av regnbuemesser, ved å gå dypere inn i informantenes egne tanker og opplevelser fra deres erfaringsverden rundt fenomenet. I behandlingen av datamaterialet har jeg tatt i bruk en hermeneutisk tilnærming. Som skeiv og diakonistudent har jeg allerede utviklet en forforståelse både av hva regnbuemesser kan være, og hvilke elementer som kan være til nytte for mennesker som søker den. Uten at jeg har en fysisk erfaring med å delta i, eller overvære en regnbuemesse, vil jeg ved dette både

bevisst og ubevisst fortolke datamaterialet i lys av egen erfaring og forforståelse av temaet. Thagaard skriver at en slik kjennskap kan gi en økt forståelse for temaet med utgangspunkt av egne erfaringer, samtidig som nyanser som ikke samsvarer med egne erfaringer kan bli oversett (2018, s. 190).

4.3 Informanter og utvalg

Da fremstillingen bygger på en kvalitativ studie, ble det gjort et strategisk utvalg av informanter som har de kvalifikasjonene som er strategiske sett i lys av forskningsspørsmålet (Thagaard, 2009, s. 55). Jeg har valgt diakoner og prester som har erfaring med utarbeiding og gjennomføring av regnbuemesser. Videre er det et tilgjengelighetsutvalg, da seleksjonen var avhengig av at informantene samtykket til å delta (Thagaard, 2009, s. 55).

Jeg hadde fra tidligere kjennskap til to mulige informanter, og startet herfra snøballmetoden ved at for hver forespørsel jeg gjorde ble jeg anbefalt nye personer å kontakte. Den jeg kontaktet var del av et nettverk, og ved de fleste forespørsler hadde hen noen å henvise meg videre til (Johannessen et al., 2016, s. 120). Jeg tok så kontakt med anbefalingene (Johannessen et al., 2016, s. 123), og i løpet av noen uker var jeg innom de fleste av landets 11 bispedømmer. Det oppstod en etisk utfordring ved at de forespurte informantene anbefaler andre, og at jeg som forsker da fikk informasjon om at en person kunne ha arbeidet med regnbuemesser, en informasjon hen selv ikke hadde gitt meg (Thagaard, 2009, s. 55). I starten ba jeg derfor mine forespurte informanter om de selv kunne spørre sine kontakter. Enkelte informanter var også selv observant på denne problemstillingen, og gav ikke ut navn på kollegaer før de evt. var forespurt. Ved disse sistnevnte tilfellene hørte jeg sjeldent noe mer, uten at jeg vet om den mulige informanten faktisk ble forespurt, eller om hen ikke ønsket å delta når forespørselen kom fra en tredjepart. Da informasjonen jeg søkte var ervervet gjennom arbeidet, og gjennomført i en offentlig tilgjengelig gudstjeneste, vurderte jeg det som akseptabelt å ta imot navn direkte. Jeg var derimot påpasselig med å la det bli en envegskommunikasjon, hvor jeg ikke oppgav hvem som hadde anbefalt dem, eller opplyste hvor vidt jeg benyttet meg av navnene som ble oppgitt eller ikke.

Ved snøballmetoden kunne det være en utfordring at informantene henviste til hverandre innenfor samme nettverk og miljø (Thagaard, 2009, s. 55). Jeg startet med to informanter

med hvert sitt nettverk, men det viste seg ganske raskt at det landsomfattende nettverket ikke var særlig stort eller ukjent for hverandre.

Et av kriteriene i utvalget var en utdanning som prest eller diakon. Personene jeg søkte som informanter har derfor gjennom sitt utdanningsløp kjennskap til, eller har selv gjennomført en kvalitativ studie. Dette tenker jeg på den ene siden gjør dem til en gruppe som har innsikt i prosessen (Thagaard, 2009, s. 56), og på den andre siden også kan ha ført til en opplevd forpliktelse til å delta.

Etter å ha jobbet noen uker med å skaffe tilstrekkelig mange diakoner som falt inn under kriteriene, måtte jeg erkjenne at det for meg ikke lot seg gjøre. Jeg gikk derfor tilbake til min opprinnelig plan med å også intervju prestes. Jeg valgte så ut de tilgjengelige diakonene med mest relevant erfaring, og begynte å forespørre prestes i menigheter hvor det var annonsert regnbuemesser de siste årene. Det gikk da forholdsvis raskt å få på plass de nødvendige avtalene.

4.3.1 Erfaringer i utvelgelsen av informanter

Som nevnt søkte jeg de første ukene etter å fylle opp informantgruppen med bare diakoner, noe som viste seg vanskelig. Ved direkte forespørsel på e-post eller Messenger møtte jeg mye engasjement, og jeg vurderte undervegs både å åpne problemstillingen til å gjelde alle vigslede stillinger, og å utvide fra regnbuemesser til å gjelde en videre forståelse av liturgiske samlinger med skeiv tematikk. På et gitt tidspunkt opplevde jeg utvalget av diakoner uttømt, ved at jeg ikke lenger forventet at tipsene jeg fikk ville føre frem. Jeg gikk da tilbake til å la forskningsspørsmålet også bli besvart av prestes.

Jeg søkte en periode også mot skeive vigslede, som enten ble anbefalt av andre, eller jeg hadde sett oppført som bidragsyttere i tidligere annonserte regnbuemesser. I en gruppe hvor jeg forventet engasjement, møtte jeg liten og ingen respons, noe som igjen resulterte i at jeg i videre søk unnlot å ta kontakt med identifiserte skeive fagpersoner. Ut fra egen forforståelse tolket jeg den manglende responsen en som en tretthet i temaet omhandlende egen seksualitet eller kjønnsidentitet knyttet til kirken.

4.4 Intervjusituasjonen

4.4.1 Intervjuguide

Utkastet til intervjuguiden ble utformet i forkant av at oppgaven ble meldt til Sikt.

Intervjuguiden, listen over temaer og aktuelle spørsmål, (Johannessen et al., 2016, s. 149)

ble systematisert og bedre organisert for et semistrukturert intervju innen bruk.

Spørsmålene i det semistrukturerte intervjuet tok utgangspunkt i temaer relatert til problemstillingen skulle belyses. De enkelte spørsmålene sporet informantene inn på temaet og hjalp til med å utdype det hvor det behøvdes. En viss standardisering i hvilke spørsmål alle informantene fikk, hjalp til i videre systematisering av svarene (Johannessen et al., 2016, s. 147). Spørsmålene ble her brukt for å belyse informantenes egne perspektiver i utarbeidningen og gjennomføringen av regnbuemessene. Særlig søktes fortolkninger av mening i fenomenet som ble utgreid (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 46).

Ved intervjuer vil det alltid være en risiko for at relasjonene mellom informanten og intervjueren påvirker, og i ytterste konsekvens blir avgjørende for den informasjonen som kommer frem (Johannessen et al., 2016, s. 147). Intervjuerens fortløpende verbale og nonverbale tilbakemelding og oppfølgingsspørsmål vil kunne lede innholdet i svarene. I tilfellet med regnbuemesser kan også informantens tanker om intervjuerens sårbarhet i temaet påvirke svarene. Med tanke på dette, ble det i innledningen til intervjuet ikke lagt opp til å bli kjent med hverandres seksuelle identitet eller sivilstatus. En informant ba derimot om informasjon om min seksuelle legning like før intervjuet startet. Tre informanter valgte også uoppfordret å informere om sin skeive identitet, eller at de var nærstående til en som bryter normen for kjønn og seksualitet. Øvrige informanter valgte direkte eller indirekte å tilkjenne sin antatte heterofile identitet. Informantene ble intervjuet i arbeidstiden, og temaet var arbeidsrelatert. Det ble derfor lagt opp til å ganske raskt bevege seg fra innledningen til nøkkelspørsmålene, som er kjernen i intervjuguiden (Johannessen et al., 2016, s. 150).

4.4.2 Forberedelser til intervju

Forespørsel og avtale om tid og oppmøtested ble i all hovedsak gjort på informantens jobbepost. Da den praktiske avtalen var gjort sendte jeg informasjonsskrivet fra Sikt på e-post, sammen med ønsket om at det ble gjennomlest før intervjuet. På denne måten var informantene forberedt på å skulle signere da vi møttes. Dette sammen med at informantene selv har studert og skrevet studentoppgaver reduserte behovet for så inngående informasjon ved oppstart. Jeg fikk ett tilfelle spørsmål om å dele intervjuguiden på forhånd, men dette ble ikke gjort. Flertallet av de vigslede som hadde relevant erfaring, og fikk spørsmålet, tilbød seg å delta, og enkelte utrykte også et tydelig ønske om å kunne bidra med sin stemme inn i arbeidet rundt temaet. Til det siste intervjuet forespurte også informantens kollega om å få delta, så dette intervjuet ble gjennomført med to informanter i samtidig.

4.4.3 Intervjusituasjonen

Intervjuene skjedde utelukkende på informantenes arbeidsted, og varte fra 60 til 90 minutter, litt avhengig av tiden informanten hadde til rådighet. Jeg opplevde under alle intervjuene at det var tilstrekkelig tid til å få samle inn de opplysningene jeg ønsket. Det ble brukt lydopptaker slik at jeg fikk mulighet til å snakke, lytte og stille spørsmål fremfor å notere. Opptakeren ble satt på straks etter den formelle informasjonen var gitt og informasjonsskrivet undertegnet. Dette ble gjort for å få med så mange verdifulle tanker og utsagn som mulig, i stedet for at de ble uttalt i innledende småprat. Da informantene var godt forberedt til møtet og trygge i situasjonen, opplevde jeg behovet for innledende og generell prat som liten. Informantene delte tidvis rikt fra både sin personlige og profesjonelle erfaring innenfor temaet.

Ved de to første intervjuene fulgte jeg intervjuguiden kronologisk. Ved å gjøre dette erfarte jeg å bruke uforholdsvis mye tid på å klargjøre innholdet i spørsmålene. Jeg opplevde også å kunne legge føringer for svaret i måten jeg stilte spørsmålet på, samt falle for fristelsen til selv å delta i en diskusjon i svaret. Ved de tre siste intervjuene ba jeg derfor informantene fortelle mer fritt fra sine erfaringer. Dette reduserte en del av min innblanding, og jeg kunne i stedet be om utdypning hvor jeg ønsket spesifikke områder berørt. Jeg tror informantens tankeprosess også ble støttet av dette, fremfor å stadig måtte omstille seg etter mine

spørsmål. Ved det siste intervjuet, hvor de var to kollegaer sammen opplevde jeg også noe jeg vurderte som en heldig dynamikk. De to kollegaene hadde jobbet med de samme regnbuemessene og utfordret hverandre under samtalen med en større kunnskap og innsikt enn hva jeg kunne ha gjort.

4.5 Personvern, datahåndtering og forskningsetikk

4.5.1 Melding til Sikt om behandling av personopplysninger

Da det skulle innhentes og oppbevares personopplysninger, ble det sendt meldeskjema med prosjektbeskrivelse, informasjonsskriv og intervjuguide til Sikt. Meldeskjema nr. 265103, ble innsendt 16.12.22, og svaret etter gjennomgang forelå den 12.01.23. Alt av personopplysninger ble slettet når studiet var avsluttet.

4.5.2 Vern om informantenes anonymitet

Intervjuene bygger på informantenes profesjonelle arbeid, og utførelse av dette. Ved intervjuene søktes det likevel i personens personlige erfaringer, holdninger og verdier, og forskeren har plikt til å respektere informantens privatliv, og være klar over personens selvbestemmelsesrett for å hindre uønsket utlevering (Johannessen et al., 2016, s. 86). Forskeren har også plikt til å hindre at informanten kan bli identifisert (Johannessen et al., 2016, s. 91). I kvalitativ forskning som gir rom for detaljerte beskrivelser av enkeltpersoner, er dette spesielt aktuelt. I denne studien ble det særlig aktuelt i et ganske lite kirkelig miljø, hvor mange kan ha god kjennskap den enkelte uttalte standpunkt, og hvor den enkelte regnbuemessen er annonsert og offentlig feiret.

4.6 Forskningens kvalitet

I følgende underkapittel vil jeg se på oppgavens troverdighet, og diskutere hva som er med på å styrke og svekke denne. Validitet, reliabilitet og overførbarhet er tre sentrale begrep som anvendes for å undersøke studiens kvalitet (Thagaard, 2009, s. 198).

4.6.1 Validitet

Validitet handler om hvor vidt tolkningen vi kommer frem til er gyldig sett i sammenheng til den virkeligheten vi har studert (Thagaard, 2009, s. 201). Å validere gyldigheten i et funn, innebærer å undersøke om det som er søkt undersøkt, er undersøkt (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 281). Intern validitet har referanse til fortolkning av det enkelte studiet (Thagaard, 2009, s. 201). Det stilles her spørsmål ved hvor vidt funnene som kommet frem i undersøkelsen svarer på spørsmålet, og om undersøkelsen faktisk sier noe om hvilke opplevelser diakoner og prester har rundt temaet.

Validering tilhører ikke en egen undersøkelsesfase i forskningen, men gjennomsyrrer hele prosessen (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 277). For å styrke validiteten i oppgaven har jeg gjennom intervjuene, transkriberingen og analysen etter beste evne ivaretatt det informantene fortalte, slik at deres stemme kommer best mulig frem. Hvor uttalelser har sammenfalt har jeg sammen med relevant teori og andre overførbare forskningsfunn, stolt på at funnet er troverdig. Mine fordommer og bakgrunn har utvilsom påvirket hvordan temaet blir fremstilt, og dette er gjort rede for.

Først i en bred fortolkning kan den kvalitative forskningen forstås gyldig. Validitet har da å gjøre med i hvilken grad den anvendte metoden undersøker det den er ment å undersøke, og i hvilken grad observasjonene faktisk gjenspeiler de fenomenene som blir studert (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 276). Ideelt sett vil gyldigheten bæres av kvaliteten på håndverksarbeidet i en forskning, og forskningsprosedyrene fremstå som gjennomsiktige og resultatene åpenbare (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 282).

I metodekapittelet beskriver jeg hva jeg har gjort gjennom forskningsprosessen og jeg har forsøkt å være så transparent som mulig. Det beskrives hvordan jeg har gått frem i intervjuene, analyseprosessen og i valg jeg fortløpende har gjort. Jeg har også reflektert over valgt metode. Jeg mener at kvalitativ forskningsdesign var en egnet metode i oppgaven og intervjuene bidro til ønsket om å få en økt forståelse for fenomenet. Dette er grep jeg har tatt, som samlet kan bidra til å styrke validiteten i oppgaven.

4.6.2 Overførbarhet

Mens intern validitet referer til vurderinger av fortolkninger som omfatter denne enkelte studien, knyttes ekstern validitet til hvordan forståelsen som utvikles innenfor dette studiet

også kan vises gyldig i andre sammenhenger (Thagaard, 2009, s. 201) og omtales da som overførbarhet. Overførbarhet undersøker hvor vidt funn i denne forskning kan være relevante og overførbare til en større kontekst, (Thagaard, 2009, s. 207) ved at den forståelsen det er kommet frem til, også kan være relevant i andre sammenhenger (Thagaard, 2009, s. 208). Ved teoretisk generalisering argumenterer forskeren for at forståelsen utviklet i denne sammenheng også kan ha gyldighet i en annen (Thagaard, 2009, s. 208).

Personer med erfaring fra regnbuemesser, kan trolig kjenne seg igjen i de tolkninger som kommer frem i undersøkelsen. Det kan gjelde kirkelig ansatte, gudstjenestedeltakere, eller andre med interesse for teologi og gudstjenester, eller det kan være mennesker med kristen tilknytning som av ulike årsaker opplever en skeiv identitet. Gjenkjenning i tolkningen av teksten vil gi en dypere mening til allerede eksisterende kunnskap og erfaring, og leserens forståelse blir overskredet (Thagaard, 2009, s. 209). Ved å identifisere sentrale tendenser oppstår det grunnlag for gjenkjenning (Thagaard, 2009, s. 210). Bjerrum Nilsen argumenterer hos Thagaard for at leserens gjenkjenning da har betydning for undersøkelsens overføringsverdi (s. 209). Det er forskeren selv som vil argumentere for at tolkningen i en enkeltstudie, kan ha relevans i en større kontekst (Thagaard, 2009, s. 207), og antakelsen kan bare testes med videre forskning (Thagaard, 2009, s. 208).

4.6.3 Reliabilitet

Forskningens pålitelighet, også kalt reliabilitet forteller om hvor vidt forskningen er utført på en tillitsvekkende måte. Den sier noe om det kommer frem hvordan dataene er utviklet, og når det er forskningsfeltet stemme, eller forskeren stemme som høres, samt opplysninger om forskerens bakgrunn og relasjon til informantene (Thagaard, 2009, s. 190). Tross et yrkesliv utenfor kirken har jeg rukket å få en del bekjentskaper i kirken. Studiestedet, venner og sosiale medier bidrar alle til nettverksbygging, og da jeg skulle rekruttere informanter var dette både en fordel og en ulempe. Det var en fordel fordi jeg hadde noen personer å spørre om anbefalinger til informanter, og en ulempe fordi jeg allerede kjente enkelte av fagpersonene det var mest nærliggende å spørre. For å øke påliteligheten valgte jeg utelukkende å intervju prester og diakoner jeg fra tidligere ikke hadde hatt kontakt med.

Relabilitet omhandler forskningsresultatenes konsistens og troverdighet. Relabilitet sees ofte i sammenheng med spørsmål rundt hvordan forskningsresultatene ville kommet frem hos en annen forsker, på et annet tidspunkt og hvorvidt et resultat er mulig å reproduseres av andre forskere til et annet tidspunkt (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 276). Kirkens syn på homofile og homofilt samliv har endret seg radikalt de siste tiårene, og er fortsatt i bevegelse. Å gjøre tilsvarende intervju frem i tid vil av den grunn trolig gi andre resultat. Kontekstuellet er det sannsynligvis ulikheter mellom de store byene og mindre tettsteder, og de fem intervjuene som er gjort, fanger på ingen måte tilstrekkelig opp bredden i dette mangfoldet. Det antas at trossamfunn som står utenfor Den norske kirke også utgjør en annen kontekst enn hva som er normen innenfor. I lokalsamfunn hvor andre menigheter står sterkt, kan forholdene i Den norske kirke også spørres påvirket eller annerledes. At forskeren kan oppnå å fremstå uavhengig i forhold til informantene er trolig ikke realistisk i studier der mennesker forholder seg til hverandre. For å øke påliteligheten må forskeren i stedet redegjøre for hvordan dataene i løpet av forskningsprosessen er blitt til (Thagaard, 2009, s. 198). Som tidligere nevnt kan informantene antas å tilpasse sine svar ut fra sin viten om min seksuelle orientering. Derfor ble det under intervjuene ikke ledet til spørsmål som åpnet for denne informasjonen. Det ble heller ikke stilt spørsmål rundt informantens seksualitet, selv om det likevel kom frem under intervjuene. Samtidig som det er ønsket en høy relabilitet av intervjufunnene, kan en for sterk fokusering på dette motvirke kreativ tenkning og variasjon (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 276). Jeg har reflektert over at min høye bevissthet om å ikke skulle identifisere min egen skeive identitet kan ha skapt en avstand som ledet til at skeive unødig ble omtalt i tredjeperson. Reliabiliteten kan også styrkes ved at flere forskere deltar forskningsoppgaven (Thagaard, 2009, s. 199), noe som ikke var en mulighet i denne studien. Foruten veileder, og skolens oppfølging, er det i liten utstrekning trukket inn andre for å kritisk vurdere fremgangsmåten i prosjektet.

4.7 Analyse og funn i datamaterialet

4.7.1 Transkribering og sitering

Intensjonen var at det innsamlede materialet gjennom drøfting skulle kunne brukes til å belyse problemstillingen, noe som skjedde gjennom å se på sammenhenger mellom empirien og forskningsspørsmålene. Det ble gjort lydopptak for å sikre gjengivelsen av informantenes uttalelser så korrekt som mulig.

Det gikk noen dager mellom hvert intervju, slik at jeg fikk gjort erfaringer med transkripsjon mellom dem. Kvale og Brinkmann (2016, s. 88) fremholder forskningsintervjuet som et håndverk som læres ved å praktisere det. Særlig vektlegges muligheten for læring gjennom å transkribere andres allerede gjennomførte forskningsintervju. Jeg opplevde ikke at studiets omfang og tidsramme tillot dette, men ser utfordringene med at denne læringen skjedde undervegs i egen intervjurekke.

Ved oversettelse fra tale til tekst, valgte jeg å ta med det jeg klarte å få med meg av informantens ord, inkludert gjentakelser, fyllord og lengre pauser. Jeg fant dette relevant for den psykologiske fortolkningen, og for oppfriskning av eget minne til bruk under analyseprosessen. Intervjuers fyllord ble i hovedsak tatt bort.

Det muntlige språket ordrett transkribert, kan fremstå som forvirrende og usammenhengende, og informanten kan ut fra dette fremstilles på et lavt intellektuelt nivå (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 214). Ved gjengivelse av sitater har jeg derfor i de fleste tilfellene valgt å slette pauser, kremtinger og fyllord (Anker, 2020, s. 106). Sitatene oppleves da enklere å lese, samtidig som de beholder sitt meningsbærende innhold. I enkelte sitater har jeg også valgt å utelate hele setninger, da disse har vært gjentakende eller ikke har vært meningsbærende. Dette er da markert i sitatet.

4.7.2 Tematisk innholdsanalyse

Jeg gjør bruk av en tematisk innholdsanalyse, som er den vanligste og mest generelle formen for analyse i tilsvarende studier. Det er en empirinær tilnærming der hovedvekten ligger på innholdet i det innhentede materialet. Et problematisk aspekt ved innholdsanalyse kan være at en fokuserer på mindre deler som tas ut av en helhet. For å imøtekomme dette tilstreber jeg å veksle mellom å fokusere på små enheter, større sammenhenger og på konteksten (Anker, 2020, s. 40).

Hos Anker deles analyseprosessen opp i fire ulike faser, som tidvis operer alene og tidvis samtidig. Den første fasen startet med en tilfeldig og usystematisk analyse parallelt med materialinnsamlingen (Anker, 2020, s. 64). Etter den første intuitive utvelgelsen av materialet som skulle brukes videre i oppgaven, ble materialet kondensert og systematisert. I den neste fasen ble materialet kodet og kategorisert, en prosess som hjalp til med å finne mønstre, samt avdekke brudd og spenninger (Anker, 2020, s. 82). I den 3. analysefasen ble analysen skrevet ut og argument for. Kodingen og kategoriseringen ble så sammenstilt og sammenlignet på nye måter i forsøk på å bli sett med et nytt blikk (Anker, 2020, s. 92). I den 4. og siste analysefasen er teori og empiri drøftet sammen. Drøftingen tar opp hovedfunnene i analysedelen og diskuterer dem med teorien presentert i teorikapittelet (Anker, 2020, s. 93).

5 Funn

I dette kapitlet skal jeg presentere funnene som framkom gjennom analysen av datamaterialet, og jeg vil redegjøre for hva funnene kan si om prester og diakoners erfaringer fra regnbuemesser. Analysekapitlet legger, sammen med kontekst og teori, grunnlaget for diskusjon rundt hvordan slike gudstjenester blir gjennomført.

Jeg presiserer at det presters og diakoners perspektiv av regnbuemessen, og ikke gudstjenestedeltagernes perspektiv denne oppgaven belyser. Det er altså bare de kirkelige ansattes perspektiv og erfaring det er hentet informasjon om. Det er ikke undersøkt hvordan skeive, lokalmiljøet eller menigheten i sin helhet erfarer regnbuemessene. Funnene kan likevel si noe om hvordan prester og diakoner erfarer samarbeidet og samspillet mellom dem som ansvarlig liturg og deltakerne. Dette er en viktig presisjon for hvordan funnene kan forstås og hva som kan hentes ut av dem.

Analysekapitlet innledes og avsluttes med kirkens samhandling med lokalsamfunnet, og da med fokus på kampen for skeives likeverdige rett til en plass i samfunnet. Mellom disse temaene analyseres planlegging og gjennomføring av regnbuemessen. De empiriske funnene presenteres under overskriftene inneholdende; involvering, ritualer, teologi, vigsledes perspektiver og vegen videre. Flere av kategoriene har imidlertid elementer i seg som flyter over i, og overlapper hverandre.

I presentasjonen av de empiriske funnene benyttes det direkte sitat for å eksemplifisere analysen. Som nevnt i metodekapitlet har jeg i hovedsak redigert bort pauseord, pauser, og fyllord. Jeg har også oversatt dialektord og dialektuttrykk til bokmål for lesningens og anonymitetens skyld. I hovedsak står sitatene i et eget avsnitt, markert med innrykk og kursiv, men i enkelte tilfeller er det gjengitt kortere sitat som del av presentasjonen. Sitatene er markert ved anførselstegn og informantbenevnelse i parentes. For å sikre anonymitet har jeg bevisst valgt å ikke tilkjennegi verken kjønn eller profesjon ved sitatene eller i oppgaven i sin helhet.

5.1 Involvering

Involveringsbegrepet stod sterkt hos alle informantene, og samtlige la bredt på å fortelle om intensjonen om involvering i prosessen mot, og gjennomføringen av regnbuemessen.

Muligheten for involvering kan sees kontekststvhengig, da menigheten og informantene selv var del av en kirkelig organisering og et lokalsamfunn. Jeg vil her dele opp og belyse tre former for omtalt involvering; lokalsamfunnsinvolvering, tilretteleggingsinvolvering og direkte liturgisk involvering.

5.1.1 Lokalsamfunnsinvolvering

Lokalsamfunnet rundt den arrangerte regnbuemessen er i materialet variert, hvor det spenner fra bygder med et fåtalls tusen innbyggere til større byer. Denne variasjonen så ut til å gi innvirkning på samhandlingen med lokalsamfunnet, og kanskje også på hvordan menigheten plasserte seg selv i miljøet. Informantene fortalte om hvordan initiativet til regnbuemessen oppstod, og det kom tydelig frem at informantene eller medarbeidere i staben også hadde andre roller i samfunnet. Særlig ved de minste stedene kan det antas at de satt i styrer eller råd utenfor kirkelig sammenheng. En av informantene illustrerer dette:

*«Det var høyst uklart hvem som var initiativtaker eller ideskaper. Hvem som var utøver og hvem som var....det var sånn virkelig på kryss og tvers samarbeid. Sannsynligvis var det sognepresten, fordi han var med i den festivalkomiteen. Så tror jeg han i den komiteen hadde slengt litt med leppa, uten å helt vite hva han gjorde. Han pleide å gjøre det, og det ble så bra! *latter*. Det var nok fra den komiteen tror jeg. Som kom med utspillet først.» (2)*

Samtlige, foruten én regnbuemesse ble arrangert i forbindelse med Pride på det aktuelle stedet. En av informantene fortalte at det på oppfordring fra biskopen ble gjort et forsøk på å arrangere regnbuemesse uten at det var et arrangement på stedet. Tross informantens brede erfaring ble dette et tungt prosjekt nær uten oppslutning. Ellers varierte det hvor vidt det var menigheten som kontaktet komiteen som arrangerer Pride for et samarbeid, eller at disse kontaktet menigheten. En av informantene med erfaring fra by fortalte:

«...altså, det var den sekulære komiteen som tok kontakt med Dnk. og etterspurte en gudstjeneste i tilknytning til Pride. Så det synes jeg jo er et sterkt signal. Det var ikke sånn at kirken oppdaget at: «å, ja, det skal være Pride, la oss prøve å få inn en gudstjeneste i programmet». Nei, det var ikke sånn.» (3)

Det fremstod som viktig for informanten at gudstjenesten skulle svare på et uttalt behov, at kirken var tjenende og utøvde det den ble bedt om, at den ikke satt inn et forutbestemt tiltak uten å vite hvilket behov som skulle dekkes. Samtidig viste dette utsagnet en større distanse enn det foregående, da det kom frem et tydeligere skille mellom utøver og mottaker. Dette kunne godt skrive seg fra konteksten som her var en by, hvor en kunne tenke seg at det ved flere innbyggere, ble det mindre vanlig med overlappende roller i lokalsamfunnet.

5.1.2 Tilretteleggingsinvolvering

Regnbuemessene det refereres til i denne studien fremstod med ganske ulike uttrykk, og den bygde etter utsagnene også på et ulikt antall involverte og en ulik mengde forberedelse. Flere tydeliggjorde likevel at det var en gudstjeneste som krevde mer enn en ordinær høymesse. «Det blir veldig mye merarbeid for kirketjenere når vi skal stæsjje mye pynt. Og brannvern ikke minst, med så mye folk». (2) Dette var oppgaver som kirkeverter og gudstjenestemedhjelpere også var involvert i. Noen oppgav at de satt opp frivillige etter liste til denne gudstjenesten som til andre gudstjenester, andre sa at frivillige meldte seg eller ble spurt da de var forventet å ha en interesse.

Det ble problematisert at det fremstod tilfeldig og lite systematisert i hvem som ble spurt og involvert, dette kunne skape sårhet hos enkelte som ønsket å bidra en dag som denne. En av informantene så det som sin oppgave å sørge for at enkelte ble sett og gitt plass.

«Og så kan hun da plutselig bli litt glemt, hvis hun ikke er i det møtet. Ellers så er hun med i møtet, og så er hun litt stille. Fordi hun er ung, eller personlighetstype eller hva som helst».(3)

Med mange frivillige i møte med mennesker i en sårbar situasjon, økte også behovet for involvering og koordinering.

«Så må de ha en forståelse for settingen. Når de møter naboen i dameklær eller når noe blir helt annerledes enn det pleier å være. Når de møter denne bestemoren med regnbueflagg, da kan du ikke ha en som kommer med en sånn feil kommentar. Du er nødt til å ha de med deg.» (2)

Informanten beskrev hvordan det ved involvering ble forsøkt å skape en form for oversikt i en litt ukontrollerbar situasjon. Målet var at det gjennom hele gudstjenesten skulle oppleves trygt å være til stede. Hen synliggjorde også tilretteleggerens sentrale og viktige rolle, hvor de som frivillige ble stående både som privatpersoner og representanter for menigheten.

5.1.3 Liturgisk involvering

Samtlige informanter var bevisst på at det ikke skulle bli en gudstjeneste «om oss uten oss». «Det blir nesten litt feil føler jeg, å skulle ha preken den dagen. Jeg har jo bare sklidd rett inn i dette familielivet og liker å være ektefelle og forelder» (5). Det fremkom en høy bevissthet rundt at den som selv identifiserte seg som skeiv, best visste hvilke ord som ble viktige ved en slik gudstjeneste. Erfaring og ulik tilgjengelighet på de ønskede ressursene gav utfall i den praktiske gjennomføringen, og ønsker og planer lot seg ikke alltid gjennomføre, men gav nye erfaringer.

«...så hadde vi lyst til å invitere en predikant som var et navn, kanskje en slags kjendis. Som var engasjert og kunnskapsrik med en stemme som noen hadde hørt før. Men der var vi for seint ute, sa en av informantene. [...] Fordelen med at det ble oss, var jo at vi fikk et sånn lokalt tilsnitt på det. Dette er hva vi står for, mener og hevder. Vi låner ikke ut kirken til noen andre som kommer» (4)

En annen informant betegnet seg som «koordinerende liturg». «Altså ikke en som planlegger og fordeler oppgaver, men når ting kom inn, så setter jeg det sammen sånn at det ikke blir for mye av bare en ting». (2) Hens erfaring var at både prosessen og regnbuemessens liturgiske uttrykk ble bedre jo flere med ulik identitet som deltok i arbeidet. Det ble ikke holdt en samlet preken, men ordets del bestod av flere mennesker som kort sa noe om hva utvalgte bibeltekster betydde for dem og deres liv. Det samme prinsippet ble brukt i forbønnene, og liturgen gav på denne måten fra seg mye av regien på det liturgiske

innholdet. Liturgen oppgav seg selv som skeiv, men fremholdt viktigheten av at det ikke skulle være et alibi som hindret liturgisk involvering fra andre skeive.

5.2 Ritualer, regnbuen som symbol og pynting av kirkerommet.

Regnbuemessene assosieres gjerne til en fargerik begivenhet, hvor kirkerommet er pyntet i regnbuens farger og hvor menneskene som deltar viser glede og ekshibisjonisme - slik også Prideparadene kan fremstilles på kulørt papir. Enkelte av informantene fortalte også om gudstjenesten som en slik fest, for hele lokalmiljøet. Andre fortalte om en regnbuemesse strippet for de mest iøynefallende effektene, hvor ordene og de kjente ritualene var tenkt tilstrekkelig bærende i seg selv. Informantene snakket i dette avsnittet om ritualenes betydning, regnbuen som symbol, og pynting av kirkerommet.

5.2.1 Ritualer

Ritualene som ble omtalt foruten selve gudstjenesteritualet var; nattverd, lystenning, bønnelapper og det å kunne legge fra seg steiner. De fysiske ritualene var godt kjent for mennesker med erfaring fra gudstjenesteliv. Flere av informantene utdypet at ritualene for den enkelte fikk et annet innhold da konteksten endrer seg. «Nei, ritualene, brukte vi mye av de samme. Men som sagt får de et helt annet innhold» (2). Informanten refererte her til en tidligere sekvens hvor hen snakket om hvordan salmer og bibeltekster kunne åpne seg på en ny måte når de skjedde i en kontekst hvor den skeives liv ble fortolkningsrammen. Informantens skeive identitet og lange kirkelige erfaring underbygde troverdigheten i utsagnet. Hen mente at også ritualene i sin tradisjonelle form kunne oppleves meningsskapende på nye måter. Informanten opplevdes i helhet å ha et fokus på å endre konteksten fremfor innholdet i gudstjenesten.

En annen informant fremholdt ritualer som et spesielt viktige element i gudstjenesten, ved at det gjennom ritualene ble lagt til rette for at den enkelte skulle kunne forstå eller uttrykke viktige ting om seg selv og sitt forhold til andre, og til det abstrakte i troen. Det var viktig for hen at hver enkelt skulle få delta med kroppen sin, ved en slik gudstjeneste, ikke bare være

passive mottakere. Informanten var generelt tydelig på at deltagelse og ritualer fremkom viktigere enn en omfattende liturgi. Dette var særlig begrunnet i ønsket om å favne mennesker uten omfattende gudstjenesteerfaring, eller med tilhørighet i andre trossamfunn.

«Og å få gjøre det sammen med andre. Det er en sterk opplevelse å stå i kø ved lysgloben, tror jeg. Når det har vært tider hvor homofile ikke en gang kunne samles. Bare det å stå i kø og se at det er andre som også i samme situasjon har lyst til å tenne lys.» (1)

Informanten vektla muligheten for å gjennom et kollektivt ritual oppleve styrket samhold og tilhørighet, med de andre deltakerne og kirken som institusjon. Hen viste også forståelse for skeives opplevelse av ensomhet i det å være annerledes, særlig historisk. Den samme informanten omtalte bruk av regnbueflagget som et ritual, særlig i regnbuemesser tilbake i tid, hvor regnbuen var et symbol som mange i kristen kontekst ikke ville vite av.

5.2.2 Regnbuen som symbol

Regnbuen som symbol ble omtalt av alle de seks informantene. De belyste også spenninger mellom regnbuen brukt som symbol for LHBTQ-personers frigjøringskamp og kirkens bruk av regnbuen som et symbol på håp og fred, knyttet til den bibelske fortellingen om Noa og arken i første mosebok.

«For kritikken går på at når vi bruker regnbueflagget så sier vi ja til en veldig stor pakke. Det går jo også på likekjønnet ekteskap og familieformer. Ved å bruke flagget sier en liksom ja til veldig mye.» (6) «Du sier ja til fri sex og du sier ja til bigami, og du sier liksom ja til...gjør akkurat hva du vil, liksom. Det er ingen grenser. Jeg tror folk tenker litt det. Det må da være noen grenser liksom.» (5)

De to refererte informantene er kollegaer og ble intervjuet samtidig, og de har sin erfaring fra de samme regnbuemessene. De refererte her til reaksjoner som kom inn på bruk av regnbueflagget utenfor kirken i forbindelse med regnbuemessene. Det ble flagget gjennom uken pride pågikk og menigheten ble synlig påminnet lokalkirkes engasjement og standpunkt, kirken hvor de selv var tilknyttet og la ned sitt engasjement. Dette ble

utfordrende for deler av menigheten og en mindre gruppe hadde kommet med klager og negative ytringer. Gruppen ble fremstilt som en del av menigheten som ikke deltok på regnbuemessene, men som ble eksponert for temaet gjennom flagget utenfor. Flagget som symbol ble oppfattet som en provokasjon på gruppens overbevisning om at skeiv livsførsel er feil og synd.

«Men vi som kirke ønsker jo å eie, eller ikke eie, ønsker å ha eierskap til regnbuen, som håpstejn. Vi bruker regnbuen ganske ofte i gudstjenestene våre. Gjennom regnbuebønnen og i familiegudstjenestene. Så å alminneliggjøre regnbuen litt i kirkerommet også...men det er ikke entydig i samfunnet. Nei, det er det ikke.» (5)

Informantene uttalte et ønske om å beskrive regnbuens symbolikk gjennom bibelens historie om Noa og arken, hvor regnbuen er et evig tegn på fredspakten mellom Gud og alt levende på jorden. Og at regnbuen minner mennesket om det himmelske håpet som Jesus har vunnet for oss gjennom sin død og oppstandelse.

5.2.3 Pynting av kirken

Ved alle de omtalte regnbuemessene ble regnbuens farger synliggjort i kirkerommet.

«Og så hadde vi masse tyll i regnbuens farger, som vi hadde trukket fra galleriet og over disse metallgreiene som holder taket på plass, og frem til koret. Slik at hele kirkerommet hadde en regnbue over seg. Og så hadde vi noen som var gode på lys, sånn at det var regnbuefarger inne i koret.» (2)

Ved den samme regnbuemessen ble det satt eller lagt ut små regnbueflagg i alle benkene, noe som ut fra informantens utsagn gav den som ønsket det, en fysisk nærhet til flagget. På denne måten ble alle deltagende invitert til å «være skeive» i regnbuemessen slik de var, enten de identifiserte seg som LHBTQ eller ikke.

Ved en annen regnbuemesse ble kirkerommet ikke pyntet eller betydelig preget av regnbuen.

«Jeg tror det endte med at vi brukte Kirkens nødhjelps regnbuelys.» (4)

Informanten poengterte at det ikke var en prinsipiell motstand mot bruk av regnbueflagget som var årsaken til den sparsommelige utsmykningen, men praktiske anskaffelseshensyn. Arbeidsgruppen for gudstjenesten hadde likevel snakket om temaet og hvordan symbolet i så fall skulle brukes.

«Vi hadde sett noen bilder hvor de hadde regnbuefargede bånd fra alteret og fremover midtgangen, og andre plasser har jeg sett regnbueflagg sammen med blomsterbuketter. [...] Jeg tenker litt sånn at det er mye rart vi kan gjøre i kirkerommet, også på en gudstjeneste. Men jeg har på en måte lyst til at alteret skal få stå i fred og være et slags ankerfeste.» (4)

I de to gudstjenestene ble effekten av å bruke regnbuen som symbol i kirkerommet vektlagt ulikt. Hvor det i den første gudstjenesten ble lagt stor anstrengelse i den visuelle effekten, antas den også å ha blitt vurdert som et viktig redskap, mens den siste gudstjenesten i større grad hadde basert seg på andre kommunikasjonsformer. Hvor vidt alteret direkte ble berørt av pyntingen i de andre gudstjenestene sier intervjuene ikke noe om.

5.3 Teologi og liturgi

Regnbuemessene som lå til grunn for informantenes erfaring fremkom å være løst på ulike måter. Alle gav uttrykk for at det var innhentet inspirasjon og erfaring fra steder det var gjennomført denne type gudstjeneste tidligere, og at dette materialet var blitt sammenstilt med det som hadde blitt utarbeidet lokalt og som hadde gitt et lokalt preg. Enkelte nevnte «Byggeklusser til regnbuegudstjenester» fra ressursbanken, hvor Den norske kirke har samlet forslag til liturgier og salmer til bruk i regnbuemesser. Det ble også nevnt åpen kirkegruppe, Google, Facebook, kollegaer og venner som erfaringskilder.

Det varierte hvor mange som hadde vært involvert i utarbeidingen og på hvilken måte, men alle hadde fokus på å tenke teologi nedenfra, hvor teologien i gudstjenesten ble utviklet gjennom inspirasjon og ideutveksling. Det var en høy bevissthet om at skeive i dette forumet ikke skulle være en sak debattert av heterofile, men selv få komme til orde.

«Selve gudstjenesten ble litt sånn tradisjonell. Altså vi kikket jo rundt, googlet og fikk litt herifra og derifra på hvordan man hadde gjort regnbuemesser andre plasser. Vi hadde jo liksom aldri gjort dette her. Så vi tok inn elementer derfra og lot oss inspirere da.» (4)

Regnbuemessens innhold og oppbygning varierte altså. De fleste beskrev at den tradisjonelle teologien dominerte i liturgien og var kjernen i gudstjenesten. Gudstjenestene de hadde eierskap i ble tenkt gode nok som de var, bare at det i større grad både i ord og fysisk uttrykk var lagt vekt på konteksten.

«Og så tror jeg, ut fra erfaring i Åpen kirkegruppe, så blir en salme som du har sunget i gudstjenesten i ti år, femti ganger liksom, helt annerledes i den settingen. Også tekstene som leses høres helt annerledes ut når de blir lest i et rom med et annen siktepunkt. De treffer helt annerledes.» (2)

Informanten som her refererte konteksten viktig, var også den av informantene som tydeligst søkte å gi størst mulig rom til skeives stemme gjennom gudstjenestene, eller til «folk» som hen omtalte dem. I det følgende sitatet ble skillet mellom «oss» og «dem» satt mellom vigslede og leke, fremfor mellom skeive og heterofile. Betegnelsen folk oppleves brukt om lokale ikke kirkelig ansatte personer, eller personer som selv hadde meldt sin interessert.

«I stedet for å ha tekstlesning og preken så hadde vi skeive av ymse art, som leste tekster og sa litt om hva de betydde for dem. Og det var jo kjempespennende å høre om. Jeg tror de når frem til folk, fordi folk er folk, og ikke på bakgrunn av en eller annen type annerledes identitet.» (2)

Denne teologien ble direkte utarbeidet av mennesker som selv definerte seg innenfor en skeiv identitet, og den hadde en reell mulighet til å påvirke, utfordre og konfrontere den tradisjonelle teologiske tenkningen. Informanten gav rom for å tolke Gud ut fra den skeives liv, hverdag og virkelighetsoppfatning, et nedenfra perspektiv som også Jesus ofte tok.

Ingen av de vigslede informantene hadde primært et ønske om å holde preken selv. Alle la vekt på at ordene enten skulle være fra en som kunne preke fra et innenfra perspektiv, eller en som hadde arbeidet akademisk med fagfeltet. De vigslede viste både en ydmykhet, men

kanskje også en usikkerhet rundt dette. Det kunne kanskje stilles spørsmål ved om et for entydig fokus på å la de skeive stemmer høres, kunne skape en uønsket avstand mellom et «oss» og et «dem», som «kirken» og «de skeive», og da gjerne i form av «de skeive» som undertrykte. Flere av informantene var også inne på at skeive ikke er en ensartet gruppe, men er svært mangfoldig med sine individuelle historier personlig og i møte med kirken, og kanskje har motstridende interesser.

En av informantene ble bedt om at den kjente bibelfortellingen om Ruth og Naomi skulle få bli med i regnbuemessen. For den lesbiske kvinnen var Ruth og hennes svigermor et bilde på kjærlighet mellom kvinner. «Der du går, vil jeg gå, og der du blir, vil jeg bli. Ditt folk skal være mitt folk og din Gud min Gud." (Rut 1:16-17) Ruths berømte løfter til Naomi er gjerne brukt i bryllup, og alle har kanskje ikke tenkt over at løftene opprinnelig ble uttalt av en kvinne til en annen. Informanten hadde latt seg utfordre av dette.

«Og så kan jeg jo tenke sånn at, ja hvor sannsynlig er det? Men så tenkte jeg, det er ikke viktig. Ehm... om det var sånn, eller ikke sånn. Det viktige er jo at alle trenger noen å identifisere seg med. Og hvis den fortellingen kan fungere sånn, ja, da er den faktisk viktig i en regnbuemesse.» (3)

En annen informant fortalte om en hermeneutisk prosess i forberedelse av bønner og tekster. Hen beskrev hvordan både egne ressurser i å oppleve seg annerledes, og at skeive i familie og menighet ble brukt aktivt for å gjennomgå materialet på forhånd.

«...forsøker å unngå å velge ord som knytter dårlige opplevelser, vonde opplevelser som folk har, fordi de har blitt definert som annerledes. Vi var veldig bevisst på det. Også på tekstvalget. Så ikke tekstene også skaper assosiasjoner som vi ikke ønsker skal være i kirkerommet på en sånn gudstjeneste.» (6)

Tross liturgens bevissthet ble det reflektert over at mangfoldet og erfaringsgrunnlaget var stort, og at assosiasjoner og reaksjoner hos hver enkelt ikke kunne kontrolleres. Teologien og liturgien måtte stå for seg selv når de hadde jobbet så godt de kunne med den. Informantens kollega bekreftet dette og gav eksempler på hva de hadde arbeidet med.

«Ordene vi velger i syndsbekjennelsen. For eksempel er det kanskje ikke så lurt å si «kjenner lysten til det onde i mitt hjerte» Fordi det å være skeiv har blitt definert som

*lysten til det onde.[...] og det er heller ikke naturlig å ha med om kjernefamilien i
forbønnen.» (5)*

Prestene og diakonene ytret gjennom intervjuene et generelt ønske om å skape fellesskap med skeive hvor disse fikk anledning til å levere premisser for liturgi, teologi, salmer og musikk i regnbuemessene. I et diakonalt perspektiv ble refleksjonene påbegynt i de skeives liv og hverdag. Dette skjedde enten i direkte møter, eller gjennom nedtegnede og overleverte erfaringer samlet av eller utarbeidet av skeive med liturgisk kompetanse. Det totale arbeidet ble beskrevet som både et givende, men også et utfordrende og krevende prosjekt.

5.4 Vigsledes ulike perspektiver

Det ble under rekrutteringen av informanter ikke lagt vekt på, eller søkt etter vigslede med ulik seksuell orientering. Informanten ble under intervjuet heller ikke spurt om egen kjønnsidentitet eller seksuell legning. Dette var et bevisst valg, ut fra at jeg som intervjuer ikke tenkte at dette kom til å ha noen betydning for funnene. Halvparten av informantene identifiserte seg likevel uoppfordret som skeive eller nærstående til skeive. Den andre halvparten identifiserte seg direkte eller indirekte som heterofile gjennom fortellingen. Selv om utvalget er svært lite, gjorde et funn seg vanskelig å overse. De skeive vigslede i disse intervjuene snakket i større grad enn sine kollegaer om at de ville åpne regnbuen, både regnbuen som symbol og regnbuemessen i sin helhet. I materialet gjentok de oftere at de ville favne et større mangfold enn de som tradisjonelt faller inn under et LHBT begrepet.

Da dette ble synlig for meg gjennom de første intervjuene, spurte jeg informantene i de resterende intervjuene om tanker rundt å åpne regnbuen og regnbuemessens fokus til å gjelde et større mangfold.

«Nei, det var vi ikke innom. Å på en måte tenke sånn. Ikke fordi at vi ikke skal gjøre det, men jeg hadde ikke tenkt på det før du nevner det nå» (4).

Dette var en av uttalelsene fra de tre informantene som definerte seg som heterofile. De oppgav å ha et klarere fokus på LHBT-gruppen av mennesker når de planla gudstjenesten.

Det ble også synliggjort en bevissthet om at den definerte gruppeidentiteten gav trygghet og at den var viktig for å kunne oppleve et rom og en tilhørighet under gudstjenesten. Samtidig ble det problematisert at kategorien LHBT også kunne oppleves trang. En informant fortalte om erfaringer hen hadde i møte med konfirmanter som ikke hadde definert en klar kjønnsidentitet.

«Regnbuemesser er litt sånn lukket for de tradisjonelt skeive, ikke sant. Men hvis du ikke... ja, jeg tenker at du må åpne opp regnbuemessen for alle på en måte. Men hvor er vi nå? Det er vel det som er spørsmålet.» (5)

Informanten belyste her to problemstillinger. Den første var at unge mennesker hen var i kontakt med nå uttrykte sin kjønnsidentitet og seksualitet mer flytende enn tidligere, og at regnbuemessen de som kirke tilbød kanskje ikke møtte disse menneskenes behov sånn den ble gjennomført. Det neste var at både samfunnet og kirkens ståsted er i endring angående kunnskap, aksept og integrering av skeive, og at regnbuemessene slik den ble arrangert, derfor kanskje ikke var oppdaterte nok til å være nyttige. Hen la også inn en tankemessig åpning for at samfunnet i økende grad aksepterer homofile og lesbiske, og at tiden kunne være inne for at regnbuemessene gikk i møte en mer allmenn opplevelse av annerledeshet. Hvor langt utviklingen var kommet og hvor viktig eller ønskelig det var for den skeive å få tilhøre en definert gruppe, var hen usikker på.

I disse svarene skiltes de skeive vigslede seg noe fra de heterofile. Mens de heterofile i større grad var opptatt av anerkjennelse, aksept og å ikke ta de skeives plass, viste skeive frem et litt annet perspektiv gjennom ytringer som tilsynelatende tilkjennegav et behov for å bryte opp båsene.

«...med siktemål om å fange opp annerledesheten hos alle. [...] Plutselig var liksom hele bygda på beina, for å si at her går det an å være annerledes. Her er alle folk.» (2)

Skeive vigslede fortalte om et sterkt ønske og engasjement for likhet og for et samlet fellesskap. Som minoritet har de selv måttet finne frem til et hjem i kirken. Deres opplevelse av hjemløshet eller fremmedgjøring som er en grunnbetingelse for mange skeive, har de måttet lande for å kunne tjenestegjøre i kirken. Som arrangør av regnbuemesse hadde de derfor en innsikt som minoritet. Ingen av informantene med dette perspektivet, verken

fremhevet eller kritiserte sin erfaring som skeiv i møte med oppgaven. Også en annen informant uttrykte fokuset på en bredere tilnærming:

«Den var knyttet opp til håpsaspektet. Til regnbuen som et håpssymbol, som et håp om en bedre verden sånn generelt. Men hvor håpet om det å kunne være den en er, var et av de sentrale håpene. For ikke å gjøre det for smalt, sånn at det bare blir knyttet opp til noen saker i det hele håpsaspektet. [...] Altså hvor regnbuen blir mye større enn det vi vanligvis tenker hvordan den brukes nå, i forhold til en sak.» (6)

Informanten var opptatt av å få frem lyset, kraften og håpet for alle mennesker gjennom regnbuemessen, hvor den skulle stå i motsetning til klagemessen som ble arrangert et annet sted i kirkeåret. Hen fremholdt håpet som det sentrale perspektivet i grunntanken om det å føle seg annerledes andre, og var opptatt av at det var en dyp fellesmenneskelig erfaring som alle bar i seg og innimellom kjente på. «Og så er det noen grupper da, som har lidd mer, som ikke bare har følt seg annerledes, men som også har blitt definert som annerledes. Og som har blitt stengt ute rett og slett» (6)

En tredje informant som definerte seg som skeiv snudde hele perspektivet på hodet.

«Nå gjetter jeg bare, men jeg lurer på om det kan være sånn at...kirken er egentlig ganske trang, og har vært det i alle år. Det er sånn og sånn du skal være. Går du litt utenfor får du høre det, ikke sant? Og at regnbuemesser faktisk har vært med på å liksom løsne litt på den der at vi alle må være så innmari like. Tenk om regnbuemesser har fått være med på å sprengte litt grenser.» (1)

Her var det ikke søkelys på minoritetens posisjon som offer, men som en ressurs for majoriteten. Informanten påpekte at det kristne fellesskapet kunne oppleves uniformt og trangt og hen stilte spørsmål ved om skeives nødvendige kamp for en plass i fellesskapet også kunne ha kommet majoriteten til gode. Regnbuemessen var en arena hvor dette var blitt synlig og tilgjengelig for hele menigheten. Dette utsagnet brøt med det tradisjonelle maktperspektivet, og fremhevet likeverdet.

5.5 Tilbakemeldinger, stillhet og vegen videre.

Samtlige informanter i studien hadde deltatt i planlegging og gjennomføring av minst en regnbuemesse. Alle hadde også satt av tid til et intervju og deres engasjement må forstås ut fra dette. I rekrutteringsprosessen var det også diakoner og prester som lot være å svare, eller som avsto forespørselen fordi de ikke hadde funnet regnbuemessen meningsfull å gjennomføre. Det kom også et avslag fra en ansatt hvor det var gjennomført regnbuemesse, hvor det ble gjort tydelig at hen ikke hadde deltatt i denne, og heller aldri kom til å ville gjøre det. Informantene som har latt sin stemme høres her, må derfor sees i lys av utvalget.

5.5.1 Tilbakemeldinger

Diakonene og prestene fortalte alle om ulike tilbakemeldinger etter gjennomføring av regnbuemessene, hvor mye ble sett som positivt og motiverende for gjentakelse.

«Tilbakemeldingene fra Pridekomiteen var også veldig gode. Da tenker jeg at hvis de som arrangerer pride synes det er en god ide, og vi synes det er kjempefint. Da tenker jeg at det ikke er noen grunn til å ikke gjøre det igjen.» (4)

Diakonene i utvalget fortalte om færrest negative tilbakemeldinger, og hos prestene kom det frem flest hos dem som var i stilling som sogneprest. Tilbakemeldinger som var kommet til prosten gikk også til sognepresten. Fordelingen så ut til å følge ansvarsforhold og alle seks fortalte om samlede staber med god støtte. En av informantene opplevde ved en anledning mindre støtte hos sin leder.

«Men da var det nok flere eldre som ringte, så da fikk jeg telefon fra prosten. Han var litt oppskjørtet fordi det var så mange som hadde reagert og syntes at vi burde ta ned flagget. Og da sa jeg: «nei, det må henge der», og så begrunnet jeg det. [...] når jeg forteller det nå, så hører jeg jo det at. At det var ikke, man får ikke støtte. Jeg har bare ikke tenkt så mye på det.» (6)

En annen informant fortalte om sin personlige veg i synet på homofilt samliv. Hen var oppvokst i et konservativt kristent miljø som fortsatt holdt på sin tolkning av bibelen i dette spørsmålet. Hen fortalte hvor viktig det opplevdes at kirken som arbeidsgiver tok et

standpunkt og innførte vigselsturgi for likekjønnede, og hvordan det var til hjelp i å stå stødig når kritikken over regnbuemessene kom.

«Det ble veldig lett for meg da kirka fikk den vigselsturgien på plass. For da liksom. Da hadde jeg også Dnk. ordentlig i ryggen. Da tenkte jeg at nå, nå er det ingenting som holder meg tilbake.» (5)

5.5.2 Stillhet

Liturgen fortalte om tilbakemeldingene:

«De som ble så følelsesmessig involvert at de sier «kjempebra!», eller «ikke bra!», men alle de andre – helt tyst.» (6)

Informanten fortalte at hen var forbedret på kritikk og tilbakemeldinger, og hadde uttalt et tydelig ønske om å få komme i dialog med dem som opplevde det utfordrende - noe som også hadde skjedd. Enkelte hadde kommet i ens ærende for å tale sitt syn, for seg selv og på vegne av en gruppe, noe informanten opplevde ønsket og konstruktivt. I dialogen ble det gitt mulighet til å lytte til den andres tanker og motstridende forestillinger. Innspillene hadde trolig også gitt grunnlag for evaluering av det pågående arbeidet og bidratt ansatte med kunnskap om menighetens mangfold. Det var alle de stemmene hen ikke hørte noe fra som ble etterlyst.

«...alt det midt imellom var helt fraværende. Det var ingen som sa: «jeg så det jo, men jeg synes det er litt vanskelig de her greiene.» Altså... det var fra begeistring til dette veldig veldig vanskelige. Hele det imellom var helt borte vekk. Og det er kanskje det som overrasket meg mest da.» (6)

Hen hadde merket seg at det hadde blitt veldig stille etter regnbuemessene.

Menighetsmedlemmer som vanligvis var sosialt aktive, inkluderende og oppdaterende ovenfor hverandre og staben, hadde forholdt seg passivt og tiende. Regnbuemessens tema virket å ha utløst en stillhet og berøringsangst, hvor få eller ingen hadde tatt initiativ til å snakke om den.

«Vanligvis når det er arrangementer som gudstjenester eller konserter som folk ikke har vært på, så spør de: «hvordan var det?» og «jeg har hørt fra andre at dette var fint» og sånt. Så i det mellomrommet hos folk får vi innspill hele tiden, på andre ting. Men ingenting etter regnbuemessen.» (6) «Det er akkurat som om det ikke har skjedd. At det bare skjedde for de som var der.» (5)

De to informantene bekreftet det under intervjuet for hverandre, at det var dette som var skjedd. De reflekterte over at det nok var mange som syntes det var et ubehagelig og utfordrende tema, som da hadde blitt behandlet med stillhet. Dette ble nevnt også rundt hvilke av prestene som ikke ønsket å vie likekjønnede par, at det var en stillhet rundt det i kollegiet. Regnbuemessen ble sett som en måte å forstyrre denne stillheten på.

Flere informanter satt derimot spørsmål ved om kirken var kommet så mye korter i sitt syn på mangfold og likekjønnet samliv enn andre deler av samfunnet, og idretten ble trukket opp som et eksempel. Eller om det var sånn at kirken hadde blitt tvunget til å snakke om det, på grunn av bibelens nedtegnelser, og at kristne i større grad enn andre hadde blitt bedt om å ta et standpunkt, og at prosessen ved dette derfor hadde blitt synligere. Ved å bli hardt presset til å ta et standpunkt kunne en også tenke seg at det ble en økt polarisering.

5.5.3 Vegene videre, inkludering av andre religioner og trossamfunn

Prestene og diakonene uttrykte et opplevd ansvar for den kollektive endringsprosessen i kirke og menighetsliv, hvor eksponering og gjentakelse var viktige virkemidler for å aktivere tanker og holdningsprosesser.

«Så jeg tenker at det er behov for det, for å bare vende menigheten til, å vende folk til at regnbuemesser har vi. Det blir en vane her da, at det skjer.» (5)

På individplan ble det også omtalt mellommenneskelige møter og observasjoner som motiverte til videre arbeid.

«Og så tenker jeg at det er behov når jeg tenker på hun ene dama liksom, som har kommet begge årene. Og det ser så skjørt ut å være henne i kirken. Så om det bare er for henne da...» (5)

To av informantene hadde erfaring fra å jobbe med doble minoriteter, den ene med skeive med en psykisk utviklingshemning, og en annen med skeive med innvandrerbakgrunn. Den siste hadde også erfaring fra at preken eller appell ble holdt av en representanter fra annet kristent trossamfunn eller en annen religion. Med kjennskap til doble minoriteters økte belastning og levekår, anså informantene det som viktige områder fremover. De påpekte at de fleste trossamfunn som står utenfor Dnk., og flere religioner fordømmer skeivt samliv og skeiv livsførsel, og at de hadde sett det som viktig at disse også ble representert i regnbuemessen.

«Jeg tror vi gikk enten via skeiv ungdom eller Fri for å få tak i han. Men det var litt sånn, hank han inn på en måte. Det var ikke sånn at det var enkelt eller at vi hadde en prosess der vi ble kjent. Det var bare at han kom på selve dagen.» (3)

Selv om flere trossamfunn og religioner var representert i regnbuemessen, kom det ikke tydelig frem at de var involvert i prosessen og utviklingen av gudstjenesten. De hadde i større grad blitt invitert inn og gitt plass i en ferdig planlagt gudstjeneste.

«Altså, jeg lurte jo på det der med hvordan blir det at en annen religion skal ha appell. Altså, hvordan blir det i en gudstjeneste? [...] ...men så opplever jeg det som allmennmenneskelig. Så om det er en xxxxx (religionen er utelatt for å hindre gjenkjenning av informanten) eller en kristen som sier det, så er det uansett like viktig.» (3)

Informanten reflekterte rundt de allmennmenneskelige utfordringene ved å tilhøre en minoritet, og at elementer av å ha en avvikende kjønnsidentitet eller seksualitet tilhørte det fellesmenneskelige aspektet. Informanten opplevdes å i denne sammenheng vektlegge dette høyere enn det som skiller religioner. En annen informant fortalte i sammenhengen at hen ønsket å tenke gudstjenesten som en «mennesketjeneste» mer enn en gudstjeneste, da dette var så sentralt i evangeliene. Den første informanten henviste også til det livssynsåpne samfunnet, om at det skulle være plass til å være religiøs i alle rom. Da det i appellansens religion kanskje manglet eller var mindre rom for å være skeiv, ble rommet ved denne anledningen gitt i regnbuemessen.

6 Drøfting

Som beskrevet i kapittel to er det kjent at kristne homofile samlet seg i Oslo for fellesskap og for å feire gudstjenester fra midten av 1970 tallet. Åpen kirkegruppe ble et diakonalt fellesskap hvor skeive selv muliggjorde rommet hvor den enkelte skulle kunne få oppleve seg som et helt menneske. Gudstjenestene ble blant annet ledet av prester som på grunn av sin legning ikke var ordinert. Sammen med andre skeive menighetsmedlemmer fant de med årene rom til å utvikle liturgier og en teologi hvor skriftens frigjørende funksjon ble vektlagt. Det kristne budskapet ble tolket inn i homofile og lesbisk virkelighet, samtidig som den ikke ble satt utenfor de allmenmenneskelige erfaringene.

Under intervjuene viste samtlige informanter kjennskap til skeives historie og uttalte en ydmykhet i møte med det som skulle formidles i regnbuemessen. Alle uttrykte et ønske om å gi et rituel og liturgisk rom til dem som selv bryter normen for kjønn og seksualitet.

Informantene svarte tydelig på at gudstjenesten skulle ta hensyn til at «ingenting om oss uten oss», som også er et diakonalt anliggende. Flere belyste skjæringspunktet mellom det å arrangere gudstjenesten for «den andre», kontra sammen med «den andre». Felles for alle informantene var at de hadde søkt informasjon og inspirasjon til innholdet i gudstjenesten fra ulike kilder, hvor det var sannsynlig at skeive selv hadde vært involvert.

I dette kapitlet vil jeg drøfte elementer i oppgavens formål som er å se på hvilke erfaringer diakoner og prester har av regnbuemesser de har medvirket i. Funn fra kapittel fem vil drøftes ved hjelp av teori, tidligere forskning, og bakgrunnsmateriale.

6.1 Gudstjenesten som bærer seg selv?

To av informantene var særlig opptatt av at gudstjenesteritualet slik det lokalt ble gjennomført var tilstrekkelig bærende. De fremholdt at det i størst grad var konteksten som endret seg, ikke gudstjenesten. Markeringen i invitasjonen, den symbolske pynting av kirkerommet og budskapet i prekenen skulle gi den som trengte det et trygt rom i et tradisjonelt gudstjenesteritual. Særlig en informant vektla at kjente tekster og salmer kunne åpne seg på nye måter når konteksten ble endret og rommet for den skeive ble definert

trygt. Jeg tolker det slik at disse informantene var inne på tanker rundt ritualet som selvbærende, og ved det var kritisk til en formålsrasjonell forståelse av gudstjenesten. Danbolt og Stifoss-Hanssen (2007) omtaler også perspektivet hvor gudstjenesteritualet hevder å bære seg selv uten noe utpekt formål utover å feires. De henviser til Løgstrup (1961) og Skjervheim (2001), hvor en formålsrasjonell forståelse av ritualet kritiseres. Dette gjør seg særlig synlig i den teologiske tradisjonen som bygger på en fenomenologisk og hermeneutisk tradisjon, hvor et positivistisk perspektiv finnes mindre formålstjenlig. Et slikt perspektiv er blant annet av stor verdi for å kunne holde fast på noen umistelige kjennetegn ved gudstjenesten (Danbolt & Stifoss-Hanssen, 2007, s. 63).

Regnbuemessen kan slik jeg ser det bryte med deler av prinsippet om at gudstjenesteritualet skal bære seg selv uten formål ut over selve feiringen. I regnbuemessen legger vigslede ansatte til rette for at bestemte erfaringer skal kunne skje. Det utvikles faktiske rituelle praksiser og gudstjenesten kan tenkes å ha en tiltenkt ønsket effekt både for den enkelte gudstjenestedeltaker, menigheten i sin helhet og samfunnet.

En av informantene beskrev en tenkt eller erfart effekt ved å stå i kø for å tenne lys i lysgloben sammen med andre som enten selv identifiserte seg som skeive eller ved en slik aktiv handling viste solidaritet og fellesskap med den skeive. Effekten er tenkt ut med forkunnskap i at det i mange berørtes liv har vært en tid hvor homofile ikke engang har kunnet samles. Så det faktum at man kunne bevege seg fra å være alene, til det å kunne komme sammen, trodde hen kunne være en sterk opplevelse. Dette ritualet er det lagt til rette for i alle de omtale regnbuemessene.

Danbolt og Stifoss-Hanssen som har arbeidet med sørgegudstjenester argumenterer for, og etterlyser et mer fleksibelt språk for det som skjer i møtene mellom rituell intensjon og konkrete livserfaringer. De mener at tanken om at gudstjenesten hviler i seg selv mest anvendes i et teoretisk eller akademisk miljø, og at det på et analytisk nivå kan være konstruktivt å operere med en motsetning mellom en fenomenologisk og en formålsrasjonell betraktning av riteuttrykket. De hevder at synspunktet på formålsrasjonalitet i gudstjenesten viser seg å avpasses jo nærmere en kommer praksis og handling, og at kritikken i bruk av et formålsrasjonelt språk her kan fremstå som et begrensende perspektiv. I arbeidet med praksiser i erfaringsvirkeligheten mener de at en må ha kategorier for ønsker og hensikter om at noe skal følge med utførelsen. Dette er aktuelt i alle gudstjenester, men særlig i

gudstjenester som tydelig inviterer til å nyttiggjøre seg ritualet med en tiltenkt funksjon, effekt eller virkning (Danbolt & Stifoss-Hanssen, 2007, s. 64).

Intenderte og opplevde følger av gudstjenesteuttrykket er av det jeg kjenner til ikke undersøkt i forbindelse med regnbuemesser. Danbolt og Stifoss-Hanssen har derimot forsket på dette gjeldende i sørgegudstjenester etter katastrofer og ulykker, og har her funnet ritualet funksjonelt som en bearbeidende handling. De fremholder likevel at det ikke er en fastslått eller bevisst kausal effekt eller sammenheng i bruken av ritualet (Danbolt & Stifoss-Hanssen, 2007, s. 64). Rituellet vurderer jeg å kunne trekke paralleller mellom bruken av gudstjenesteritualet i minnegudstjenester og i regnbuemesser, da begge gudstjenestene gjennomføres med et ønsket formål, og er spesifikt rettet mot en gruppe mennesker. Selv om gudstjenestedeltakerne som ønskes nådd er ulike og situasjonen er ulik, handler det i begge tilfeller om riter i møte med mennesker i en vanskelig situasjon. Riten rettet mot skeive har i tillegg en dimensjon ved at kirken har vært, og at deler av den fortsatt er fordømmende overfor skeiv livsførsel.

6.2 Liturgi brukt i regnbuemessene

Enkelte informanter problematiserte deler av liturgiinnholdet i høymessen som utfordrende eller lite relevant for skeives livserfaring og hverdag. Det hadde derfor ved de fleste regnbuemessene blitt gjort endringer i bønnene og enkelte ganger i syndsbejennelsen. Det var alltid lagt vekt på å tolke tekster på måter som skulle kunne oppleves frigjørende. Som tidligere nevnt har Åpen kirkegruppe fra begynnelsen av 90-tallet arbeidet aktivt med liturgier. Det har blitt lagt ned en bred innsats for å finne frem til en livsnær liturgi for ulike situasjoner. Åpen kirkegruppes liturgier var i ulik grad trukket inn og brukt i regnbuemessene. Hva som er skeives livserfaring er trolig i endring og ganske ulik for yngre enn eldre, særlig med tanke på familiesituasjon. Hvor lesbiske par tidligere ofte var barnløse, har de i dag lovfestet rett til assistert befruktning (Bioteknologiloven 2008:§2). Homofile menn benytter seg i ukjent omfang av muligheten for surrogati for å danne familie med biologisk egne barn. Skeive har som heterofile også omsorg for barn som ikke er biologisk deres, som for eksempel adoptivbarn, stebarn, og fosterbarn. Jeg tenker derfor at

om bønnene som en informant nevnte, blir forsøkt tilpasset skeives livserfaring ved å utelukke ledd som omhandler kjernefamilien, er det ikke sikkert det treffer som tenkt. Et annet sted det er jobbet med utvikling av kontekstuelle liturgier er hos Kirkelig ressurscenter mot vold og seksuelle overgrep, heretter kalt KRS. Mens liturgien utarbeidet av Åpen kirkegruppe av det jeg kjenner til ikke er vitenskapelig evaluert, skjedde dette hos KRS i 2019. I likhet med regnbuemessene blir også Messe for verdighet feiret mange steder som en årlig temagudstjeneste. Dette er en gudstjeneste som særlig retter seg mot mennesker som har opplevd seksuelle krenkelser, men de har også et solidaritetselement i seg (Gunnes, et al. 2019, s. 89). Da jeg finner noen likhetstrekk mellom utarbeidingen av de to gudstjenestene, vurderer jeg det relevant å se på funnene fra evalueringen av KRS opp mot erfaringene diakoner og prester har gjort seg med regnbuemesser.

6.2.1 Fellestrekk og ulikheter mellom utviklingen av liturgi hos ÅK og KRS

Mens liturgien utarbeidet i Åpen kirkegruppe har blitt ledet av skeive personer med liturgisk kompetanse, sier rapporten ikke noe om at den i KRS er ledet av personer som selv har overgrepserfaring, noe som utgjør en ulikhet. Liturgien hos KRS oppgis likevel å være erfaringsbasert og kontekstuell da den er laget sammen med brukere, og er til bruk i den konkrete settingen (Gunnes, et al. 2019, s. 92). At det i rapporten benyttes ordet "bruker" om den overgrepsutsatte, indikerer et skille mellom en produsent og en forbruker, så mens maktforholdet i utarbeidingen av liturgien hos KRS fremstilles i en form med et tradisjonelt brukermedvirkningsperspektiv, stiller det seg annerledes hos Åpen kirkegruppe. Det informantene forteller skjer lokalt i forbindelse med utarbeidingen av hver enkelt regnbuemesse, kan derimot tenkes å få en tilsvarende form, med et mer tradisjonelt brukermedvirkningsperspektiv. Eventuelle endringer som blir gjort i liturgien er også tilsvarende kontekstuell, da den avgrenses til å gjelde i regnbuemessen. Slik vil jeg si at liturgien brukt enten i Åpens kirkegruppes gudstjenestefeiring eller i regnbuemesser har en kontekstuell tilnærming tilstrekkelig liknende liturgien benyttet i KRS liturgiske samlinger og Messe for verdighet.

6.2.2 Kontekstuell liturgi, ansvars plassering

I rapporten fra KRS kom det frem at mange satt pris på den erfaringsbaserte og kontekstuelle liturgien, at ordene berørte eget liv og ikke bare var en teoretisk størrelse. Det ble særlig trukket frem det fraværende fokuset på synd og tilgivelse, som kontrast til Den norske kirkes ordinære liturgier (Gunnes, et al. 2019, s. 92). Dette skjedde fordi overgrepene var ikke de overgrepsutsattes skyld. Blant annet kom dette frem ved at de tradisjonelle utdelingsordene som aksentuerer synds- og tilgivelsesdimensjonen ved nattverden var gitt et alternativ i «velsignet brød» og «velsignet vin». Nattverdsriten ble ved dette tolket som en handling som bidro til mot og styrke (Gunnes, et al. 2019, s. 83).

Synds- og tilgivelsesdimensjonen ble også aktualisert hos informantene som hadde arrangert regnbuemesser. Eksemplet som ble trukket frem var fra syndsbejennelsen hvor det ikke var brukt ordene «kjenner lysten til det onde i mitt hjerte», fordi det å være skeiv har blitt definert som lysten til det onde. Gudstjenestedeltakerne i regnbuemessene er ikke spurt, men det kan være nærliggende å tenke at å liturgisk skulle forholde seg til den menneskelige ideoende skylden for noen vil kunne oppleves krevende. Skeive har gjennom tiden blitt fortalt at det er noe feil ved dem, og det kan da tenkes å oppleves inngripende å skulle vedkjenne sine menneskelige feil i en kirkelig kontekst, som er tungt belastet med historisk fordømming. Svarene i KRS undersøkelse er likevel ikke entydige positive i det å ikke skulle bli gitt muligheten for syndsbejennelse i tema/solidaritetsgudstjenesten. Det påpekes at personene ved dette også kan oppleve at de fratras sin rett til å gjøre menneskelige feil (Gunnes, et al. 2019, s. 94), noe som igjen vil kunne påvirke opplevelsen av å kunne få ta imot og leve i Guds nåde.

Frode Grøstads kritikk av manglende representasjon av skeive vigslede under sørgegudstjenesten etter skuddene i Oslo sommeren 2022, omtaler også fordeling av skyld. I artikkelen etterlyses en tydeligere erkjennelse av skyld i preses preken. Grøstad mener kirken fortsatt i for liten grad uttaler skyld i fordømmelsen som med tydelighet er gjort over skeives livsvalg, og hvor intimsønen er krenket ved å gjøre seg til doms over skeives forvaltning av egen seksualitet (Grøstad, 2020). I syndsbejennelsen KRS har utarbeidet til Messe for verdighet vektlegges solidaritetsprinsippet hvor hele menigheten er med. Gjennom ord som «vi så, men så ikke» og «vi gjorde ingenting, vi bare dyttet det bort» anerkjennes ansvarsforholdet og at menigheten ikke støttet og bekreftet som de skulle.

Dette gjør noe med skyldpakken mange drar på (Gunnes, et al. 2019, s. 91). Hvor den overgrepsutsatte ikke får oppleve at overgriperen tar på seg skylden sin og ber om tilgivelse, gjør menigheten i dette tilfelle det. Skeive kristne kan ha opplevd overgrep og krenkelser utført i kristen kontekst, men trolig ikke direkte fra deltagere på regnbuemessen. Så en tilsvarende bruk av liturgi i regnbuemessen ville som hos KRS ha hatt en stedfortredende funksjon. Ved disse ordene vil også menigheten bli bevisst at det er hele kirken sitt ansvar å rette opp i.

6.3 Regnbuemessen som del av lokalsamfunnets pride-arrangement

Regnbuemessene omtalt i intervjuene stod foruten i ett tilfelle sammen med det lokale pride-arrangement. Riten var del av et større lokalt fellesskap, og det kan derfor tenkes at den opplevde solidariteten også strakk seg utover det symboltunge kirkerommet. Som det er omtalt i KRS rapport kan det å forstå solidaritetsmessen som menighetens syndsbekjennelse være et tveegget sverd. Dersom det kommer få på gudstjenesten svekkes solidaritetsaspektet og kan fremstå direkte kontraproduktivt (Gunnes, et al. 2019, s. 91). En regnbuemesse med få deltakere kan oppleves som bekreftelse på at det fortsatt er unntaket som støtter opp om den skeives plass i kirken. Kirkens ansatte kan oppleves solidariske, men uten å ha følge av menigheten. Den samme funksjonen kan tenkes over til det lokale pride-arrangementet. To informanter omtalte pride-arrangementet ulikt de årene de hadde hatt regnbuemesse. Ett av arrangementene hadde opplevdes mer relevant enn det andre, og hadde også gitt bedre oppslutning, noe som igjen hadde gjenspeilet seg i antallet oppmøtte på regnbuemessen. Dette kan illustrere samspillet mellom lokalsamfunnet og menigheten og den enkeltes opplevde effekt av riten. Det setter fokus på hvordan det som skjer i kirkerommet er del av en større lokal sammenheng.

6.3.1 Kirkelig ansattes synlighet utenfor kirkerommet

Mye av det empiriske materialet i min studie omhandlet vigslede og kirkens samarbeid med lokalsamfunnet rundt pride. Det ble gjort synlig at regnbuemessen var del av samfunnets engasjement, enten det var kirken som ble spurt om å delta eller de selv tilbød sin

deltagelse. Hvorvidt ansatte oppga å ha deltatt på de sekulære arrangementene varierte fra stor grad av deltagelse til ingen deltagelse. Deltagelsen utenfor kirken ble ikke systematisk kartlagt, men fremstod for den ansatte som frivillig og utenfor selve oppdraget. Deltagelsen kunne derfor se ut til å ha blitt vurdert ut fra hvorvidt innholdet i arrangementet samsvarte med den enkeltes informants etiske norm. Unntaket var hvor det var oppgitt å ha blitt arrangert pride-parade, hvor kirken hadde deltatt i egen seksjon under «Kirken på Pride». I mindre byer og lokalsamfunn kan kirkelig ansatte tenkes å være synlige uten symbolsk påkledning, og deres eventuelle deltagelse ville blitt merket. En informant reagerte negativt på at det var alkoholserving på alle arrangementene, og at det var et ensartet fokus på dragqueens og sex i underholdningen. En annen informant fremhevet det positive i at «det var fullt mulig å ta seg en øl» mellom arrangementene som regnbuemessen var en del av. Hen beskrev også i positive ordlag hva som skjedde da fem lokale menn opptrådte i drag. Konteksten og fortellingen var omtrent den samme, men opplevdes ganske ulikt for informantene. Dette påvirket trolig også deres vurdering med tanke på egen deltagelse. Modéus omtaler kirkelige ansatte, særlig når de er ikledd liturgiske klær som legitimerende symboler. Prosessen dit har skjedd gjennom gjentagende eksponering i et rituert system som er blitt akseptert av samfunnet og enkeltpersoner. Dersom den kirkelige ansatte opptrer utenfor kirkerommet kan tilstedeværelsen i form av symbol fortsatt være bærende, selv uten konkrete oppgaver eller uttalelser (Modéus & Engdahl, 2007, s. 181-183). Kirkelig vigslede kan på denne måten sies å være et symbol som representerer noe mer enn seg selv. Deres symbolske verdi kan ha en multivalens, ved at de tillegges ulike betydninger og verdsett avhengig av kontekst og for den enkelte meningen skapes i. Til tross for symbolenes multivalente kapasitet, kan de være et hjelpemiddel for sosial integrasjon (Danbolt & Stifoss-Hanssen, 2013, s. 209). Ansattes symbolske meningsskapende effekt vil derfor variere i den enkelte personen. I likhet med kirkerommets avgrensning som et særegent rom under regnbuemessene, kan de sekulære pride-arrangementene også tenkes å være et eget rom, som er kommet til og av skeive, eller i samarbeid med disse. Deltakerne på arrangementene kan tenkes å være der med samme intensjon som dem som deltar i regnbuemessen, bare utenfor en kristen kontekst. Jeg tenker derfor at den symbolske effekten av kirkelig ansattes tilstedeværelse vil kunne ha noen paralleller til det de symbolsk også representerer i kirkerommet. Skeive kan tenkes å stå i en liminal fase, i overgangen

mellom avvisning og aksept i samfunnet og kirken. Symbolet som redskap for sosial integrasjon betegner prosessen som fører enkeltpersoner eller grupper sammen uten at de behøver å tilpasse seg i en slik grad at de aksepteres for sin likhet.

En sentral del av symbolrollen dreier som om å være en epistemisk autoritet, hvor enkeltpersoner eller samfunnet har tillit til hvordan den symbolske personen beskriver virkeligheten. Tilliten kan knyttes til den enkeltstående rollen eller institusjonen den er en del av, noe som innebærer at personen blir lyttet til kun i kraft av rollen (Danbolt & Stifoss-Hanssen, 2013, s. 209). Tilliten til den vigsledes kunnskapsbaserte autoritet kan kanskje tenkes størst innenfor kirkelige rammer, men er nok også i variabel grad gyldig utenfor hvor samfunnet fortsatt kan tenkes å kjenne kirkens karakter. Da kirken historisk sett har representert fordømmelse ovenfor skeiv livsførsel, vil vigsledes tilstedeværelse bryte med noe av forventningene til symbolrollen. Skeive som gruppe gjenkjenner seg selv og egne verdier tradisjonelt sett lite i autoritetens nærvær, og den epistemiske autoriteten får da mulighet til å beskrive virkeligheten på nytt, for mennesker som ikke vil oppsøke et kirkerom eller en regnbuemesse.

6.3.2 Symbolske ledere i kirkerommet

I prosessen mot gjennomføring av regnbuemessen skjedde en betydelig grad av involvering. Samtlige informanter oppgav en lydhørhet med tanke på hvem som skulle være involvert og hvem som skulle bli gjort synlige. Ved noen gudstjenester var det gitt stort rom til lokale skeive kropper og stemmer i det liturgiske uttrykket, andre steder var det etter skeives ønske gitt plass til epistemiske ledere og prototypiske personer for skeive. «Kan vi ikke bare være en masse prester..?», var en skeiv sitt spørsmål. Det var ved dette ytret et ønske om at det skulle gå ut en oppfordring om deltagelse til alle diakoner og prester i prostiet. Den samme deltakeren hadde også ønske om at biskopen, eller en «sånn med posisjon» skulle tale. For denne personen var det en verdi i seg selv at det var mange med en kirkelig posisjon til stede, og det utgjorde et uttrykk for å bli sett og anerkjent.

Religiøse ledere kan ha stor innflytelse på erkjennelse og meningsdanning innen en gruppe mennesker, fordi gruppen anerkjenner dens etos (Danbolt & Stifoss-Hanssen, 2013, s. 209).

Det kan ved deres tilstedeværelse dannes en gruppetro gjennom fellesskapsfølelsen i verdier, normer og holdninger. Epistemiske autoriteter kan derfor spille en fremtredende

rolle i menighetens og de fremmøttes identitetsdannelse (Danbolt & Stifoss-Hanssen, 2013, s. 210). Vigsledes synlighet blir derfor en sentral brikke i den enkeltes eller gruppens meningsdanning i utvalgte spørsmål og situasjoner. Andre offentlig kjente personer som kongelige, samfunnsledere og personer innen spesifikke fagmiljø kan også utgjøre en epistemisk autoritet, noe som også var utnyttet ved enkelte regnbuemesser.

En annen symbolsk ledelse skjedde gjennom bruk av gruppeprototypiske personer. Med prototyp menes en sammenfattet representasjon av det en tenker fanger opp det som er mest sentralt i en gruppe, basert på mange fortellinger og erfaringer i en gruppens historie og kollektive minne (Esler & Piper, 2006, i Danbolt & Stifoss-Hanssen, 2013, s. 211).

Gruppeprototypiske personer i dette tilfellet var personer som selv bryter normen for kjønn og seksualitet, og samtidig har gjort seg offentlig kjente. De ble oppgitt ønsket inn i regnbuemessene, og flere oppgav i intervjuene at de ønsket slike personer på talerlisten.

Kim Friele var kanskje den mest kjente gruppeprototypiske personen for skeive, og hun har fått flere etterfølgere. Halvor Moxnes og Eir Andreas Ihleng Berg var navn som ble nevnt av informantene. Den symbolske lederens oppgave er med bakgrunn i sentrale verdier å definere virkeligheten for andre på måter som disse finner troverdige. I dette tilfellet er lederens mål kanskje primært den skeive, og er der for å frigjøre verdiladede kvaliteter som «felleskap», «styrke» og «stolthet» (Danbolt & Stifoss-Hanssen, 2013, s. 212)

Skeive har en historie og felles hukommelse som sammen med kirken og samfunnet går langt bakover og også strekker seg fremover i tid. Dette retroaktive og proaktive sosiale minnet utvider det individuelle erfaringsminnet, og kan under symbolsk ledelse bygge bro mellom fortid, nåtid og fremtid (Condor, 1996, gjengitt i Danbolt & Stifoss-Hanssen, 2013, s. 211). Når arrangørene av regnbuemessene benytter gruppeprototyper i symbolsk ledelse, fanger det opp sentrale fellestrekk ved gruppen basert på fortellinger og erfaringer i skeives historie og kollektive minne. Dette kan gi en viktig referanse til å forstå hva som skjer med et «oss» (Esler & Piper, 2006, i Danbolt & Stifoss-Hanssen, 2013, s. 211).

6.4 Regnbuen og regnbueflagget som symbol

Regnbuen som symbol ble brukt ved alle de omtalte regnbuemessene. Bruken varierte fra å begrense seg til å benytte Kirkens nødhjelps regnbuelys, til omfattende pynting med

lyssetting, tyll trukket som en himling over kirkerommet og små håndholdte flagg til utdeling. Regnbueflagget ble også omtalt brukt ute i flaggstang eller festet til bygninger tilhørende kirken.

Ifølge Wikipedia har regnbueflagget som skapt av Gilbert Baker, i dag seks vannrette striper i ulike farger som etterlikner regnbuen. Det ble første gang benyttet offentlig i San Fransisco under sørgeparaden for den drepte politikeren Harvey Milk 25. juni 1978. Siden har det etablert seg som et symbol for LHBT-personer og symboliserer mangfold og fellesskap. Regnbueflagg i form av store bannere så vel som små håndholdt flagg brukes av dem som generelt vil støtte LHBT-bevegelsen og feire mangfold og inkludering, og av dem som vil vise at de identifiserer seg personlig med gruppen som bryter normen for kjønn og seksualitet. Mange norske kommuner og kirker heiser regnbueflagg i forbindelse med lokale pridearrangementer (Wikipedia 2023). Foruten regnbuens tolkning som skeives symbol for kamp for rettferdighet og likeverd, fremholdt informantene også kirkens og bibelens perspektiv på regnbuen som et håpstejn, et tegn på at en ny begynnelse alltid er mulig. Gjennom fortellingen om Noas ark hvor regnbuen var Guds tegn på at han aldri mer skulle sende en flom for å utrydde menneskene, ses den på som et håpstejn og et løfte. Regnbuen symboliserer at selv når situasjoner virker håpløse ligger den som et håpsbærende tak over livene våre.

Symboler kan kommunisere en kulturell kode eller felles verdier og meninger. Alle symboler tilhører kulturen og alt innen kulturell og sosial handling bærer spor av samfunnets dypere verdier (Modéus, 2005, s. 69). For den som identifiserer seg som skeiv er regnbueflagget et definerende symbol. Målet med det definerende symbolet er å hjelpe deltakeren til å identifisere posisjonen til det aktuelle ritualet i det generelle ritualsystemet (Modéus, 2005, s. 71). Symbolet som illustrerer regnbuen er ikke tolkbart i seg selv, men gjenkjennes av samfunnet som et tegn på skeives kamp for likeverd. Da informantene dekorerte kirkerommet og kirkens område med regnbueflagg definerte de området som trygt for skeive. Dette skjedde både innenfor og utenfor kirken under regnbuemessen, men også i mindre format resten av året. Informantene tilkjennegav kjennskap til regnbuens definerende funksjon ved for eksempel å alltid ha regnbueflagg plassert i våpenhuset, eller ved å ha små klistremerker på kontordørene sine. Av en informant ble det samtidig problematisert et ønske om å ikke alltid fronte «den saken», uten at det ved ettertanke kom

tydelig frem hvorfor. Det kan være nærliggende å tenke at den enkelte ansatte ved å vise standpunkt kan oppleve det ekskluderende ovenfor andre som ikke aksepterer homofil livsførsel som riktig, eller at andre viktige saker kom mer i bakgrunnen. Det kom ikke frem utsagn som bekreftet en avvisning av menighetsmedlemmer med et ikke aksepterende syn på homofile, men det ble referert til en episode hvor en forventet klage ikke ble fremført. Et menighetsmedlem ønsket å fremsette en klage på at regnbueflagget var heist i forbindelse med regnbuemessen, men trakk seg da diakonen hadde et klistremerke på døren. Diakonen hadde i dette tilfellet definert sitt syn, og dertil svart på menighetsmedlemmets utspill før en eventuell samtale kom i gang. Det varierte blant informantene hvor synlige de ønsket å være i sitt standpunkt med tanke på symbolbruk.

Det kan være vanskelig å se for seg en solidaritetsgudstjeneste med og for skeive uten bruk av regnbuesymbolet. Dette forsterker bevisstheten om det som et definerende symbol. Definerende symbol brukes vanligvis ikke i mange forskjellige ritualer, da de mentale representasjonene det utløser er for presise. De kan imidlertid brukes til å knytte ulike ritualer til hverandre og skape inntrykk av at de er relatert (Sperber 1997, Carty 1992, Bell 1997, i Modéus, 2005, s. 72). I analyse av et symbol spørres det etter om symbolet utløser noen mentale representasjoner som har betydning for den bakenforliggende hendelsen, begrunnelsen for gjennomføringen av ritualet. Denne utløsende funksjonen kan også oppnås ved å sammenstille ulike symboler. Regnbueflagget som symbol satt sammen med eksempelvis korset, i ramme av kirkerommet som både er et eget symbol og et rituelt miljø, skaper en klynge av rituelle symboler. Hver for seg har de ingen felles mening, likevel kan de jobbe sammen mot et definerende symbol (Modéus, 2005, s. 72).

Det var ingen av informanten som oppga at de hadde brukt en «regnbuestola», men det ble referert kjennskap til praksisen. Den vigslede med liturgiske klær omtales som et legitimerende symbol (Modéus & Engdahl, 2007, s. 182). Mens det definerende symbolet knyttes til den utløsende hendelsen, skal det legitimerende symbolet sikre ritualets gyldighet (Modéus, 2005, s. 77). Ved bruk av regnbuestola vil derfor et definerende og et legitimerende symbol kombineres på en og samme avindividualiserte kropp. Helheten vil da anta en legitimerende funksjon i en type dobbel-lesing av symbolene. Noe av det samme kan sies om regnbueflagget benyttes på alteret, da alteret også regnes som et legitimerende symbol. Særlig en av informantene problematiserte det å dekorere alteret med

regnbueflagget, da hen primært ønsket å la alteret stå «rent» og få være et «ankerfeste». Hen formidlet at det var gjort en diskusjon rundt dette i arbeidsgruppen, og at de var landet på å ikke sammenstille symbolene slik de hadde sett det gjort ved andre regnbuemesser. Legitimitet kan ifølge Modéus foruten gjentakelse, også skapes gjennom at et symbol plasseres ved siden av et annet og gir dette legitimitet (Modéus & Engdahl, 2007, s. 182). Gjennom informantenes fortellinger ble det tydelig at regnbueflagget som symbol hos enkelte utløste sterke følelser. Det ble uttalt at flagget for dem stod for en ideologi hvor «alt» var lov og det ikke fantes noen grenser. Enkelte informanter ønsket å også holde fast på kirkens «eierskap» til regnbuen gjennom fortellingen om Noa og arken. For å forstå håpet i fortellingen om Noa gjennom teori gjengitt av Modéus, flyttes en til et annet sett av sammensatte symboler. I oppdelingen mellom ideologi, bruks og strukturnivå plasseres tolkningen av den bibelske fortellingen på et ideologinivå, mens LHBT-tolkningen primært plasseres på et bruksnivå. Nivået av ideologi refererer til det symbolske og dogmatiske innholdet som en liturg kan tillegge en bestemt forestilling eller gjenstand. Det er bare på dette nivået at et skille mellom det sekulære og det religiøse kan opprettholdes (Modéus, 2005, s. 129). Regnbueflagget lagt til bruksnivået gir deltakerne selv mulighet til å verbalisere til hvilket formål hen bruker ritualet. For at symbolet skal kunne bedømmes som tilhørende bruksnivået, bør også ritualets effektivitet være mulig å etterprøve (Modéus, 2005, s. 131). Regnbueflagget kan tenkes og i samfunnet å ha gjennomgått en prosess hvor det har blitt definerende for skeive og deres kamp for likeverd. Det har da lagt seg på bruksnivået, hvor den definerende egenskapen gjør folk bevisst på at bruken av symbolet utløser en følelse av at bare dette symbolet kan brukes. Dette gjenspeiles tydelig i symbolets tildelte plass i regnbuemessene.

7 Oppsummering, konklusjon og videre utfordringer

7.1 Oppsummering

I denne oppgaven har jeg undersøkt seks informanternes erfaringer med regnbuemesser de har vært delaktige i å utarbeide og gjennomføre. Analysen viser til ulike innfallsvinkler og måter gudstjenesten kan forberedes, planlegges og gjennomføres på. Her belyses intensjoner som kan ligge bak slike gudstjenester og ulike praksiser for å bære frem disse intensjonene. Gjennom analysen settes det ord på spennende refleksjoner fra gudstjenestene og utfordringer som kan dukke opp. Diskusjonen mellom analysen og teori peker på trekk ved gudstjenesten og dens plassering i en større sammenheng. Noen av funnene er drøftet ved hjelp av symbol og riteteori gjengitt av Modéus, Danbolt og Stifoss-Hanssen. Det er også benyttet empirisk forskning fra evalueringen av Kirkelig ressurscenter mot vold og overgrep, og fra sørgegudstjenester.

7.2 Konklusjon

Oppgavens metode og problemstilling legger ikke til rette for en absolutt konklusjon. Den sier likevel noe viktig om potensialet i gudstjenesten og samarbeidet med lokalsamfunnet. Gudstjenesten som rite og vigslede som epistemiske ledere peker på faktorer som kan oppleves felleskapsbyggende og forsonende. Regnbuemessen formidlet av utvalgte informanter fremstår å videreføre innhold og tradisjon opprinnelig etterspurt og arrangert av Åpen kirkegruppe førti år tilbake. Hvor Åpen kirkegruppe ifølge litteratur la bredt på sitt økumeniske fokus, fremstår regnbuemessene i oppgaven derimot nær som et særphenomen for Den norske kirke.

7.3 Videre utfordringer

Informantene uttrykte alle et opplevd ansvar for den kollektive endringsprosessen i kirke og menighetsliv, hvor eksponering og gjentakelse var viktige virkemidler for å aktivere tanker og holdningsprosesser. Det ble gjennom intervjuene tydelig at regnbueflagget som symbol og kunngjøringer gjort i forbindelse med regnbuemessene møtte og engasjerte menigheten og lokalsamfunnet utover den aktuelle messen.

Gjeldende selve gudstjenesten delte informantene seg noe i perspektivet på hvor vidt de så på ritualets formål å samle et «oss» i erkjennelse av vår allmennmenneskelige annerledeshet, eller å ha fokus på å anerkjenne og feire skeives ulikhet som ønsket og akseptert. Den første gruppen, som også bestod av de skeive vigslede fremstod i størst grad å invitere inn i regnbuen, mens den andre gruppen i større grad inviterte regnbuen til felleskap med seg.

Den enkelte skeive som måtte ha et ønske om å delta i regnbuemesser antas å bære på ulike historier, ha ulike ønsker og behov. For noen kan det være viktig å høre og oppleve seg sett og anerkjent som en gruppe de identifiserer seg med. For andre kan det tenkes opplevd som et uintendert skille mellom et «oss» og «dem» og som opprettholder forskjeller fremfor likheter. Da kirken tidligere har vært stengt fra å ansette skeive i likekjønnede samliv, kan det også tenkes særlig viktig å svekke skillet og maktforholdet mellom vigslede og leke i en slik gudstjeneste. Dette opplyste flere informanter vektlagt, ved en mer omfattende liturgisk involvering enn ved ordinære høymesser.

Denne oppgaven har sett på regnbuemessen som fenomen gjennom vigsledes perspektiv. Bare skeive som selv har erfaring med deltakelse vil kunne si noe om hvor vidt det opplevdes forsonende og frigjørende å delta, eller hvordan det oppleves for dem. Det ville derfor vært nyttig å se regnbuemessen gjennom den som selv bryter normen for kjønn og seksualitet. Dette kjenner jeg ikke til at er studert, men oppfordrer til undersøkt.

Et viktig aspekt er også at bare en av de seks informantene hadde erfaring med et planlagt økumenisk samarbeid i regnbuemessen. Den norske kirkes utfordring kan derfor sees som å fortsette å invitere inn andre trossamfunn, tross historie og tidligere avslag.

Daglig kan en lese i ulike medier at skeive og deres liv blir brukt som illustrasjon og middel til å skille et såkalt liberalt kristent syn fra et konservativt. Skeives liv blir gjort til en sak som

splitter trossamfunn og mennesker fra hverandre. Dette gjør noe med fellesskapet vi er gitt i Kristus, og det enkelte mennesket som ikke kan splitte seg selv og livet sitt fra saken.

Litteraturliste

Anker. (2020). *Analyse i praksis : en håndbok for masterstudenter*. Cappelen Damm akademisk.

Bioteknologiloven. (2003). *Lov om humanmedisinsk bruk av bioteknologi* (LOV-2003-12-05-100). Lovdata. https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2003-12-05-100/KAPITTEL_2#KAPITTEL_2

Danbolt, L.J. & Stifoss-Hanssen, H. (2014). Ritualisering: å skape mening gjennom symbolske handlinger. I Stifoss-Hanssen, H. (red.), *Religionspsykologi* (s. 203-215). Gyldendal Akademisk.

Danbolt, L. J., & Stifoss-Hanssen, H. (2013). Når kirkeledere blir samfunnsledere : bisperollen i tida etter 22. juli. In *Den Offentlige sorgen : markeringer, ritualer og religion etter 22. juli* (p. 190–[216]).

Danbolt, L. J., & Stifoss-Hanssen, H. (2007). *Gråte min sang : minnegudstjenester etter store ulykker og katastrofer* (p. 261). Høyskoleforlaget.

De forente nasjoner. (1976). Konvensjon om sivile og politiske rettigheter. FN-sambandet. [file:///C:/Users/valbo/Downloads/Konvensjon%20og%20sivile%20og%20politiske%20rettigheter%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/valbo/Downloads/Konvensjon%20og%20sivile%20og%20politiske%20rettigheter%20(2).pdf)

Det Norske bibelselskap. (2011). *Bibelen : Den hellige skrift : Det gamle og Det nye testamentet*. Bibelselskapet

Den norske kirke. (2022, 9. august). *Ressursbanken*. <https://ressursbanken.kirken.no/nb-NO/2022/regnbuemesse-og-kirken-pa-pride/>

Den norske kirke. (2020, 21. juni). *Oslo bispedømme nyhetsarkiv*. <https://www.kirken.no/nb-NO/bispedommer/Oslo/nyhetsarkiv2/2021-06-25%20regnbuemesse/>

Den norske Kirke. *Medlemsstatistikk*. Hentet 20. Februar 2023 fra <https://www.kirken.no/nb-NO/om-kirken/bakgrunn/kirkestatistikk/medlemsstatistikk/>

Eggebø, H., Stubberud, E., & Anderssen, N. (2019). Skeive livsløp - En kvalitativ studie av levekår og sammensatte identiteter blant lhbtis-personer i Norge. In *Nordlandsforskning rapport*. Nordlandsforskning.

Eggebø, H., Stubberud, E., Karlstrøm, H., & Nordlandsforskning. (2018). *Levekår blant skeive med innvandrerbakgrunn i Norge: Vol. nr. 9/2018*. Nordlandsforskning.

Endsjø (2022). *Religion og menneskerettigheter : konflikt, balanse og idealer*. Universitetsforlaget.

Elgvin, O. & Grønningsæter, A. B. (2020). Å være en sak. LHBT+: holdninger og arbeidsmiljø i kirken. (2020:20). Fafo. <https://www.faf.no/zoo-publikasjoner/faf-rapporter/a-vaere-en-sak>

Elgvin, O. & Grønningsæter, A. B. (2014). Åpne rom, lukkede rom: LHBT i etniske minoritetsgrupper. (2014:49). Fafo. <https://www.faf.no/zoo-publikasjoner/faf-rapporter/apne-rom-lukkede-rom-lhbt-i-etniske-minoritetsgrupper-2014>

Fielder, B., & Ezzy, D. (2018). *Lesbian, gay, bisexual, and transgender Christians : queer Christians, authentic selves*. Bloomsbury Academic, an imprint of Bloomsbury Publishing Plc.

Grønningsæter, A. B. & Hualand, H. (2012). Usynlig og selvlysende. Å være lesbisk, homofil, bifil eller transperson med nedsatt funksjonsevne. (2012:53). Fafo. <https://www.faf.no/zoo-publikasjoner/faf-rapporter/usynlig-og-selvlysende>

Grønningsæter, A. B. & Nueland, B. R. (2009). Lesbiske og homofile i Sápmi. (2009:26). Fafo. <https://www.faf.no/zoo-publikasjoner/faf-rapporter/lesbiske-og-homofile-i-sapmi>

Grøstad, F. (2022, 29. juni). Hvor var de skeive prestene? Vårt Land. <https://www.vl.no/meninger/verdidebatt/2022/06/29/hvor-var-de-skeive-prestene/>

Gunnes, G. (2023, 1. april). Det er viktig å utvikle et vokabular som synliggjør skeive liv og stemmer i debatt om diakoni. Vårt Land. <https://www.vl.no/meninger/verdidebatt/2023/04/01/det-er-viktig-a-utvikle-et-vokabular-som-synliggjor-skeive-liv-og-stemmer-i-debatt-om-diakoni/>

Gunnes, Stifoss-Hanssen, Sirris, Østby, Nygaard, Angell, Haugen, & Sverdrup. (2019). *Evaluering av Kirkelig ressurscenter mot vold og seksuelle overgrep*. VID vitenskapelige høgskole. <http://hdl.handle.net/11250/2580263>

Johannessen, Christoffersen, L., & Tufte, P. A. (2016). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode* (5. utg.). Abstrakt.

Kirkerådet Nemnd for Gudstjenesteliv. (2008). *Liturgi : forslag til ny ordning for hovedgudstjeneste i Den norske kirke* (Bokmål[utg.]. ed., p. 181). Eide Den norske kirke ved Kirkerådet.

Kirkerådet. (2020). *Plan for diakoni i Den norske kirke*. Den norske kirke.

Knauss, S., & Mendoza-Alvarez, C. (2019). *Queer theologies : becoming the queer body of Christ* (Vol. 2019/5, p. 146). SCM Press.

Krogh. (2014). *Hermeneutikk : om å forstå og fortolke*. Gyldendal akademisk.

Kvale, Brinkmann, S., Anderssen, T. M., & Rygge, J. (2015). *Det kvalitative forskningsintervju* (3. utg., p. 381). Gyldendal akademisk.

Laksaa. (2016). *Jeg slipper deg ikke før du velsigner meg : historien om Åpen kirkegruppe og kampen for lesbiske og homofile i kirken*. Åpen kirkegruppe.

Moxnes, H. (2016). Demokrati i kirken med plass for «homofil» teologi. *Kirke og kultur*, 121(1), 4–13. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-3002-2016-01-02>

Modéus, M. (2005). *Sacrifice and symbol : biblical Selamîm in a ritual perspective* (Vol. 52, p. 459). Almqvist & Wiksell Int.

Modéus, M., & Engdahl, A. H. (2007). *Menneskelig gudstjeneste : om gudstjenesten som relation og ritual* (p. 333). Alfa.

Nordstokke, K. (2011a). *Liberating diakonia*. Tapir akademisk forlag

Nordstokke, K. (2011b). Reflections on the Theology of Diakonia. *Diakonian tutkimus*, 2 / 2011, 223-233.

[1] Statistisk sentralbyrå, 1 av 3 skeiv er lite tilfreds med egen psykisk helse, 2020. [Online] Hentet fra: <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/1-av-3-skeive-lite-tilfreds-med-egen-psykisk-helse>

Stensø, & Breivik, I.-H. (2003). *Danse med Gud : skeive prekener, bønner og dikt* (p. 241). Emilia.

Stifoss-Hanssen, H. (2014). Diakonia as a professional practice : perspectives on research and education. In *Diakonia as Christian social practice : an introduction* (p. s. 62–74).

Stålsett, S. J. (2021). *Det livssyns åpne samfunn* (1. utgave.). Cappelen Damm akademisk.

Thagaard. (2009). *Systematikk og innlevelse : en innføring i kvalitativ metode* (3. utg.). Fagbokforlaget.

Veiteberg, A. (2022). Trygge rom. *Kirke og kultur*, 127(3), 208–210.
<https://doi.org/10.18261/kok.127.3.1>

Veiteberg, K. (2014). Gudstenesta som ei hending med handlingar. I Hellemo, & Angel, S. (s. 73-88). *Gudstjeneste på ny*. Universitetsforlaget.

Wikipedia. (u.å.). *Regnbueflagg*. Hentet 25. april 2023 fra
https://no.wikipedia.org/wiki/Regnbueflagg#cite_note-Nordic-1

Vedlegg 1: Sikts vurdering

[Meldeskjema](#) / [Masteroppgave](#) / Vurdering

Vurdering av behandling av personopplysninger

Referansenummer
265103

Vurderingstype
Standard

Dato
12.01.2023

Prosjekttittel
Masteroppgave

Behandlingsansvarlig institusjon

VID vitenskapelige høyskole / Fakultet for teologi, diakoni og ledelsesfag / Fakultet for teologi, diakoni og ledelsesfag Oslo

Prosjektansvarlig

Anne Austad

Student

Valborg Lien Syvertsen

Prosjektperiode

09.01.2023 - 16.11.2023

Kategorier personopplysninger

Alminnelige

Særlige

Lovlig grunnlag

Samtykke (Personvernforordningen art. 6 nr. 1 bokstav a)

Uttrykkelig samtykke (Personvernforordningen art. 9 nr. 2 bokstav a)

Behandlingen av personopplysningene er lovlig så fremt den gjennomføres som oppgitt i meldeskjemaet. Det lovlige grunnlaget gjelder til 16.11.2023.

[Meldeskjema](#)

Kommentar

OM VURDERINGEN

Sikt har en avtale med institusjonen du forsker eller studerer ved. Denne avtalen innebærer at vi skal gi deg råd slik at behandlingen av personopplysninger i prosjektet ditt er lovlig etter personvernregelverket.

TYPE PERSONOPPLYSNINGER

Prosjektet vil behandle alminnelige personopplysninger og særlige kategorier av personopplysninger om religion.

FØLG DIN INSTITUSJONS RETNINGSLINJER

Vi har vurdert at du har lovlig grunnlag til å behandle personopplysningene, men husk at det er institusjonen du er ansatt/student ved som avgjør hvilke databehandlere du kan bruke og hvordan du må lagre og sikre data i ditt prosjekt. Husk å bruke leverandører som din institusjon har avtale med (f.eks. ved skylagring, nettspørreskjema, videosamtale el.)

Personverntjenester legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene i personvernforordningen om riktighet (art. 5.1 d), integritet og konfidensialitet (art. 5.1. f) og sikkerhet (art. 32).

MELD VESENTLIGE ENDRINGER

Dersom det skjer vesentlige endringer i behandlingen av personopplysninger, kan det være nødvendig å melde dette til oss ved å oppdatere meldeskjemaet. Se våre nettsider om hvilke endringer du må melde: <https://sikt.no/melde-endringer-i-meldeskjema>

OPPFØLGING AV PROSJEKTET

Vi vil følge opp ved planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet.

Lykke til med prosjektet!

Vedlegg 2: Informasjonsskriv til informantene

Vil du delta i forskningsprosjektet

” Hvorfor og hvordan arrangeres regnbuemesser”?

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å belyse formål og innhold i regnbuemesser. I dette skrivet gir vi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Formålet med undersøkelsen er å gjennom intervjuer belyse diakoner og presters motivasjon til, og gjennomføring av regnbuemesser. Jeg vil gjerne undersøke om messene oppleves meningsfulle å gjennomføre. Og hvordan de kan knyttes til menighetens diakonale arbeid. Forskningsprosjektet skal fremstilles i en masteroppgave som er del av diakonutdanningen.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

VID vitenskapelige høgskole er ansvarlig for prosjektet.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Du får denne forespørselen fordi du har deltatt i planlegging, utarbeidelse og/eller gjennomføring av regnbuemesse.

Det er planlagt å intervju fem personer.

Hva innebærer det for deg å delta?

- Hvis du velger å delta i prosjektet, innebærer det et intervju.
- Det vil ta deg en til to timer, og det vil gjøres lydopptak under intervjuet.
- Du vil bli spurt noen spørsmål rundt din erfaring med regnbuemesser, samt få anledning til å fortelle mer fritt rundt temaet.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykket tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle dine personopplysninger vil da bli slettet. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

2

3 Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrivet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

- Studenten og veileder ved VID vil ha tilgang til materialet i prosjektperioden.
- Materialet lagres på passordbeskyttet digital lagringsplass.

Hva skjer med personopplysningene dine når forskningsprosjektet avsluttes?

Opplysningene anonymiseres når prosjektet avsluttes/oppgaven er godkjent. Etter planen vil dette skje i slutten av september 2023. Alt intervjumaterialet vil slettes ved prosjektslutt.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra VID vitenskapelige skole har Personverntjenester vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke opplysninger vi behandler om deg, og å få utlevert en kopi av opplysningene
- å få rettet opplysninger om deg som er feil eller misvisende
- å få slettet personopplysninger om deg
- å sende klage til Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å vite mer om eller benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- VID vitenskapelige høgskole ved Anne Austad, anne.austad@vid.no, tlf: +47 924 46 904
- Vårt personvernombud: Nancy Yue Liu, nancy.yue.liu@diakonhjemmet.no, tlf: +47 938 56 277
- Hvis du har spørsmål knyttet til Personverntjenester sin vurdering av prosjektet, kan du ta kontakt med:
- Personverntjenester på epost (personverntjenester@sikt.no) eller på telefon: 53 21 15 00.

Med vennlig hilsen

Anne Austad

(Forsker/veileder)

Valborg Lien Syvertsen

valborg.lien@gmail.com

Telefon +47 40744740

(Student)

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet [*sett inn tittel*], og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

- å delta i intervju.

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Vedlegg 3: Intervjuguide

Informant:

Dato:

Sted:

Tidspunkt:

Relevant utdanning:

Stilling/ rolle du var i da du medvirket til regnbuemesse:

Omtrent hvor lenge har du arbeidet i kirken?

Når gjorde du et valg om å jobbe i kirken?

Vil du fortelle litt om hva du jobber med i dag, hva som er viktig for deg i arbeidshverdagen.

Hvor mange ganger har du medvirket til regnbuemesse(r):

Vil du først fortelle litt fritt om hva du tenker når vi nå skal snakke om regnbuemesser?

Var det du eller andre som var initiativtaker til regnbuemessen?

Vil du si noe om opprinnelsen til engasjementet, (ditt eller initiativtagers)?

Var det noen hendelser eller personmøter som satt deg på tanken om å arrangere regnbuemesse?

Hvilket fokus/budskap hadde du i tankene under planleggingen?

For den med LHBT+ identitet

For den uten denne identiteten

Hva tror du disse trenger å høre?

Ble det benyttet noen form for ritualer i gudstjenesten? (utenom de vanlige)

Ble det diskutert og/eller gjort «tilpasninger» i liturgien?

Var det personer med LHBT+ identitet med i utviklingsprosessen og hvordan opplevde ut i så fall dette?

Foregikk det noe sted i prosessen former for økumenisk samarbeid?

Var det noen dilemmaer/vanskelige overveielser underveis?

Var det steder i prosessen du ble utfordret i forhold til egen overbevisning eller tro?

Gjorde du deg underveis tanker om at Dnk. ivaretar to syn på likekjønnet vigsel? Og hvordan påvirket dette i så fall prosessen og resultatet?

Fikk du noen tilbakemeldinger i etterkant, og hva innebar i så fall disse? (kollegaer, ledere, media, medarrangører, menighet eller andre)

Møtte deltakelsen din uventede reaksjoner hos kollegaer eller menighet?

Ønsker du å gjøre det igjen? Om ikke, hva ligger til grunn for avgjørelsen?

Er det noe du ville gjort annerledes, eller vil gjøre annerledes om du skal gjøre det igjen?

Er regnbuemessen en del av et større holdningsskapende arbeid angående mennesker med LHBT+ identitet. Hvordan viser dette seg i så fall i praksis?

Er det noe vi ikke har snakket om, noe du vil utdype eller legge til?

Noe du tenker jeg bør spørre om ved de neste intervjuene?

Er det noe du tenker jeg ikke burde spurt om?

Tusen takk!